

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період з 01.06.2023 до 30.06.2023

Зміст

1. Справи про банкрутство	5
1.1. Визначення підсудності спору щодо нерухомого майна боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у разі, якщо відповідачем у цьому спорі є центральний орган виконавчої влади	5
1.2. Наслідки застосування мораторію, встановленого постановою КМУ № 187, при вирішенні питання щодо грошових вимог кредитора – суб'єкта російської федерації	7
1.3. Розгляд грошових вимог податкового органу після закриття провадження у справі про банкрутство	9
1.4. Закриття справи про банкрутство з підстав закінчення строків процедури розпорядження майном боржника (170 днів)	11
2. Справи, пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством	14
2.1. Кількість та послідовність проведення етапів визначення монопольного становища	14
2.2. Щодо можливості використання АМКУ відомостей, переданих НАБУ	17
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів	20
3.1. Належний спосіб захисту прав володільця частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, яка вибула з володіння поза його волею	20
3.2. Визначення підсудності спору, передбаченого частиною третьою статті 30 ГПК України, якщо спір виник з одного правочину, яким сторони висловили намір щодо купівлі-продажу корпоративних прав у двох і більше юридичних осіб, місцезнаходження яких є різним	24
3.3. Щодо помилковості ототожнення листа НКЦПФР, у якому роз'яснено порядок скасування реєстрації випуску облігацій, з рішенням Комісії про відмову у скасуванні реєстрації випуску цінних паперів	26
4. Справи щодо земельних відносин та права власності	29
4.1. Щодо припинення права користування земельними ділянками, які надавались орендарю для експлуатації та обслуговування цілісного майнового комплексу, у зв'язку із припиненням експлуатації та обслуговування цього комплексу	29
4.2. Розмежування випадків обов'язкової передачі районною чи обласною радою об'єктів спільної власності територіальних громад на користь конкретної територіальної громади району чи області	33
5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів	38

5.1. Відсутність порушеного права поручителя в разі укладення кредитних договорів та договорів поруки посадовими особами кредитора із стверджуваним поручителем перевищенням меж своїх повноважень	38
6. Справи в інших спорах, що виникли з господарських правовідносин	42
6.1. Визначення боржника у правовідносинах щодо відшкодування АТ «Українська залізниця» витрат, здійснених унаслідок пільгового перевезення пасажирів відповідно до введених законами України державних соціальних гарантій	42

Перелік уживаних скорочень

АТ	– акціонерне товариство
АМКУ	– Антимонопольний комітет України
БК України	– Бюджетний кодекс України
ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВС	– Верховний Суд
ВАТ	– відкрите акціонерне товариство
ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ДПС України	– Державна податкова служба України
ДП	– державне підприємство
ЗК України	– Земельний кодекс України
ЄДР	– Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
НАБУ	– Національне антикорупційне бюро України
НБУ	– Національний банк України
НКЦПФР	– Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ОП КГС ВС	– об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ПДВ	– податок на додану вартість
ПК України	– Податковий кодекс України
постанова КМУ № 187	– постанова КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації»
ПАТ	– публічне акціонерне товариство
ТОВ	– товариство з обмеженою відповідальністю
ЦК України	– Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1. Визначення підсудності спору щодо нерухомого майна боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у разі, якщо відповідачем у цьому спорі є центральний орган виконавчої влади

Поданий ліквідатором позов безпосередньо пов'язаний із захистом майна боржника, і боржник, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, є стороною в такому спорі. Тому для визначення виключної підсудності цього спору пріоритет у застосуванні має не стаття 30 ГПК України як загальна процесуальна норма, а саме стаття 7 КУзПБ, яка в цьому випадку є спеціальною. Отже, позов ліквідатора підлягає розгляду господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство боржника

ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Аларіт» у справі за позовом ТОВ «Атрекс» в особі ліквідатора до Міністерства юстиції України, за участю третьої особи, що не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача – ПАТ Акціонерний банк «Укргазбанк» та третьої особи, що не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача – ТОВ «Аларіт», про визнання протиправним та скасування наказу в межах провадження у справі про банкрутство ТОВ «Атрекс».

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У провадженні Господарського суду Київської області на стадії ліквідаційної процедури перебуває справа за заявою боржника ТОВ «Атрекс» про банкрутство.

02 червня 2021 року в межах цієї справи ТОВ «Атрекс» в особі ліквідатора звернулося до Господарського суду Київської області з позовом до Міністерства юстиції України, в якому просило визнати незаконним та скасувати наказ відповідача від 24.03.2021 № 907/7 про відмову в задоволенні скарги ТОВ «Атрекс» на дії державного реєстратора Гостомельської селищної ради Київської області про внесення запису щодо державної реєстрації прав та їх обтяжень за ТОВ «Аларіт».

Ухвалою Господарського суду Київської області зазначений позов передано за виключною підсудністю до Господарського суду міста Києва.

Постановою Північного апеляційного господарського суду ухвалу Господарського суду Київської області скасовано, справу повернуто до Господарського суду Київської області.

ОЦІНКА СУДУ

ВС зазначив, що у справі, яка розглядається, спірним є питання про застосування правил виключної підсудності за частинами п'ятою та частиною тринадцятою статті 30 ГПК України, оскільки відповідачем виступає Міністерство юстиції України. Саме з урахуванням цього суб'єктного складу спору частина п'ята статті 30 ГПК України містить переважне правило для всіх випадків застосування виключної підсудності, тобто розгляд таких справ здійснюється місцевим господарським судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, незалежно від

наявності інших визначених статтею 30 ГПК підстав для виключної підсудності такого спору іншому господарському суду.

Формальне застосування такого правила виключної підсудності ГПК України призведе до розгляду спорів за участю боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, в Господарському суді міста Києва.

Однак дійсний стан правового регулювання відносин неплатоспроможності, центральною особою в яких є боржник, свідчить про необхідність застосування у таких спорах спеціальних норм, які регулюють питання підсудності у справах про банкрутство.

Так, правило статті 7 КУзПБ має важливий системний зв'язок і вплив на судове провадження за участю боржника, щодо якого відкрито справу про банкрутство, оскільки ця норма забезпечує вирішення та досягнення основних завдань, які законодавець заклав для належного вирішення справ про банкрутство.

Мета та завдання розгляду справ позовного провадження, який охоплюється статтею 7 КУзПБ, окрім визначених загальними нормами ГПК України, полягають в тому, що вони повинні перебувати у взаємозв'язку з метою та завданнями, які закладені в основу реалізації судових процедур банкрутства і провадження у справі про банкрутство в цілому. Якщо триває ліквідаційна процедура, то питання наповнення ліквідаційної маси та з'ясування суми кредиторських вимог не може вирішуватися поза межами справи про банкрутство, оскільки є ризики порушення інтересів кредиторів через закриття провадження у справі про банкрутство до завершення вирішення відповідних спорів.

Організаційною формою досягнення відповідного взаємозв'язку є запроваджений у статті 7 КУзПБ принцип концентрації, який покликаний спрямувати всі судові провадження щодо боржника у справі про банкрутство відповідно до цілей і завдань, визначених законодавцем у КУзПБ.

Отже, за висновками ВС, частина друга статті 7 КУзПБ містить спеціальне правило, яке вирішує питання територіальної (виключної) підсудності спорів у справах про банкрутство. На відміну від ГПК України, в якому за критерій розгляду справи взято місцезнаходження суду або особи, КУзПБ встановлює самостійний універсальний критерій підсудності справ, стороною в яких є боржник: в межах справи про банкрутство.

Як встановив суд апеляційної інстанції ліквідатор ТОВ «Атрекс», обґрунтовуючи заявлені у цій справі позовні вимоги зазначав про порушення майнових прав банкрута внаслідок реєстрації на іншу особу права власності на належне банкруту майно. Тобто виникнення спірних правовідносин обумовлено незгодою позивача (банкрута) з правомірністю набуття іншою особою, щодо якої вчинено оспорювані реєстраційні дії, права власності на нерухоме майно, яке позивач вважає своїм.

Тож, ураховуючи, що поданий ліквідатором позов пов'язаний безпосередньо із захистом майна боржника і боржник, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, є стороною у такому спорі, ВС дійшов висновку про те, що для визначення виключної підсудності цього спору пріоритет у застосуванні має не стаття 30 ГПК України як загальна процесуальна норма, а саме стаття 7 КУзПБ,

яка у цьому випадку є спеціальною. Отже, позов ліквідатора підлягає розгляду господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство боржника – ТОВ «Атрекс», про що правильно зазначив в оскаржуваній постанові суд апеляційної інстанції.

Крім того, з огляду на викладене ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС також дійшов висновку про наявність підстав для відступу від протилежної правової позиції ВС щодо застосування частини п'ятої статті 30 ГПК України при визначенні підсудності справ за участю особи, щодо якої відкритого провадження у справі про банкрутство, або щодо майна такої особи, викладеної у постановках від 21.04.2021 у справі № 910/12641/19, від 12.01.2021 у справі № 918/572/19, від 04.02.2020 у справі № 914/240/18.

При цьому ВС зауважив, що відсутність згадки повного переліку постанов, від висновку хоча б в одній із яких щодо застосування норм права судова палата відступила, не означає, що відповідний висновок надалі застосовний.

Отже, ВС вирішив подану у цій справі касаційну скаргу залишити без задоволення, а оскаржувану постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС від 27.06.2023 у справі № 911/4706/15 (911/1626/21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111888150>.

1.2. Наслідки застосування мораторію, встановленого постановою КМУ № 187, при вирішенні питання щодо грошових вимог кредитора – суб'єкта російської федерації

Мораторій (заборона) на виконання грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є юридичні особи, створені й зареєстровані відповідно до законодавства російської федерації, у співвідношенні з положеннями КУзПБ щодо правил та наслідків звернення і визнання грошових вимог кредитора до боржника у справі про банкрутство унеможливорює визнання за правилами КУзПБ грошових вимог тих кредиторів, які є особами, визначеними в постанові КМУ № 187, зокрема юридичними особами, створеними та зареєстрованими відповідно до законодавства російської федерації

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Смілявський електромеханічний завод» у справі за заявою АТ «Міжнародний резервний банк» до АТ «Науково-виробниче підприємство «Смілянський електромеханічний завод» про визнання банкрутом.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

22 жовтня 2021 року господарський суд ухвалив за заявою АТ «Сбербанк» (нова назва АТ «Міжнародний резервний банк», далі – кредитор) відкрити провадження у справі про банкрутство АТ «Науково-виробниче підприємство «Смілянський електромеханічний завод» (далі – боржник), визнати грошові вимоги кредитора до боржника в сумі 219 328 988,65 грн як такі, що забезпечені заставою майна боржника, в сумі 76 700,00 грн (перша черга задоволення), 8 782 892,53 грн (четверта черга задоволення), 118 301 214,56 грн (шоста черга задоволення); ввести

процедури розпорядження майном, мораторій на задоволення вимог кредиторів та призначити розпорядником майна боржника арбітражного керуючого ОСОБА_1.

Надалі, а саме 23.11.2021, ТОВ «Представництво «НПП Смілянський електромеханічний завод», місто Москва, російська федерація (далі – ТОВ), подало заяву про визнання грошових вимог до боржника в сумі 18 147 851,79 грн.

Ухвалою господарського суду від 07.07.2022 зазначену заяву ТОВ було залишено без розгляду.

Суд апеляційної інстанції ухвалу місцевого господарського суду в цій частині залишив без змін, зважаючи на обґрунтованість рішення суду першої інстанції щодо залишення заяви ТОВ без розгляду через відсутність підстав для її розгляду по суті (задоволення/відхилення) внаслідок запровадженого мораторію на виконання грошових зобов'язань перед кредитором, створеним та зареєстрованим відповідно до законодавства російської федерації, з можливістю розгляду таких вимог по суті після скасування зазначеного мораторію.

ОЦІНКА СУДУ

Одним із предметів розгляду у цій справі стали грошові вимоги кредитора – ТОВ, яке є юридичною особою, створеною та зареєстрованою відповідно до законодавства російської федерації.

Згідно з підпунктом 1 пункту 1 постанови КМУ № 187 для забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської федерації до прийняття та набрання чинності законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, встановлено мораторій (заборону) на виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є РФ або юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства цієї держави.

Тож мораторій передбачає заборону на вчинення конкретно визначених дій між учасниками правовідносин, встановлює певний правовий режим для цих правовідносин і впливає на перебіг грошових та інших зобов'язань. З моменту запровадження зазначеного мораторію суб'єктивне право осіб-кредиторів (стягувачів), перелік яких наведений в постанові КМУ № 187, зазнає обмежень у можливості реалізувати ними право вимоги до зобов'язаної сторони, у тому числі шляхом звернення за судовим захистом. Також мораторій хоча і не припиняє суб'єктивне право, однак на строк його дії таке право не може реалізуватися шляхом виконання.

Водночас, як зазначив КГС ВС, мета звернення кредитора з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство, а також встановлені законодавцем імперативно в КУЗПБ правила погашення цих вимог, які хоча і відрізняються для кожної із процедур банкрутства, але однаково обов'язкові для її учасників, зокрема кредитора (кредиторів) та боржника, вказують на існування такого способу захисту та відновлення порушеного права, як звернення з грошовими вимогами кредитора (кредиторів) у процедурах банкрутства з метою їх задоволення, державного примусу, спрямованого на захист та відновлення порушеного права кредитора.

Тому наведений в підпункті 1 пункту 1 постанови КМУ № 187 мораторій (заборона) на виконання грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є суб'єкт рф, унеможлиблює визнання за правилами цього КУзПБ грошових вимог тих кредиторів, які є особами, визначеними у постанові КМУ № 187, зокрема юридичними особами, створеними та зареєстрованими відповідно до законодавства російської федерації, яким є ТОВ.

Отже, незважаючи на наявність формальних підстав для залишення без розгляду заяви ТОВ з грошовими вимогами до боржника на підставі частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 ГПК України, однак враховуючи встановлені судами обставини реєстрації ТОВ в місті москві, російська федерація, тобто створення та реєстрацію юридичної особи – ТОВ відповідно до законодавства рф, КГС ВС дійшов висновку, що ці обставини унеможливають визнання грошових вимог відповідного суб'єкта (суб'єктів) до боржника у справі про банкрутство за правилами національного законодавства – КУзПБ.

Отже, за висновками КГС ВС, у задоволенні заявлених ТОВ грошових вимог до боржника слід відмовити, у зв'язку з чим оскаржувана постанова апеляційного суду та переглянута ним ухвала суду першої інстанції в частині рішення про залишення без розгляду заяви про визнання грошових вимог ТОВ до боржника підлягають скасуванню з прийняттям в цій частині нового судового рішення – про відмову в задоволенні заяви ТОВ про визнання грошових вимог до боржника.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 30.05.2023 у справі № 925/1248/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111709194>.

1.3. Розгляд грошових вимог податкового органу після закриття провадження у справі про банкрутство

Відсутність провадження у справі про банкрутство боржника унеможлиблює розгляд та задоволення заяви окремого кредитора поза межами провадження у справі про банкрутство такого боржника, оскільки визнання судом вимог кредитора спричинить наділення кредитора певним обсягом прав, які можуть бути реалізовані виключно в межах провадження у справі про банкрутство (включення його до реєстру вимог кредиторів, визначення черговості задоволення вимог, отримання інформації від арбітражного керуючого щодо провадження у справі, участь у загальних зборах кредиторів, задоволення вимог кредитора згідно з визначеною черговістю тощо)

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Головного управління Державної податкової служби у Львівській області у справі за заявою ТОВ «Сібіей Консалтинг Україна» до ТОВ «Еко-Трейд Захід» про банкрутство.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою господарського суду відкрито провадження у справі про банкрутство ТОВ «Еко-Трейд Захід». Визнано грошові вимоги кредитора – ТОВ «Сібіей Консалтинг Україна» до боржника на суму 83 310,00 грн – перша черга задоволення вимог

кредиторів, 750 000,00 грн – четверта черга задоволення вимог кредиторів; введено мораторій на задоволення вимог кредиторів; введено процедуру розпорядження майном, розпорядником майна призначено арбітражного керуючого ОСОБА_1.

У встановленому законодавством порядку оприлюднено повідомлення про відкриття справи про банкрутство ТОВ «Еко-Трейд Захід».

Постановою господарського суду ТОВ «Еко-Трейд Захід» визнано банкрутом, відкрито ліквідаційну процедуру, ліквідатором призначено арбітражного керуючого ОСОБА_1.

Ухвалою господарського суду затверджено звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс банкрута. ТОВ «Еко-Трейд Захід» ліквідовано. Провадження у справі № 908/73/22 закрито.

Після цього від Головного управління ДПС у Львівській області до господарського суду надійшла заява з кредиторськими вимогами у справі № 908/73/22 про банкрутство ТОВ «Еко-Трейд Захід».

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою суду апеляційної інстанції, в прийнятті зазначеної заяви Головному управлінню ДПС у Львівській області відмовлено. Заяву з доданими до неї матеріалами повернуто заявнику.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що приписами КУзПБ визначено порядок розгляду заяв з грошовими вимогами кредиторів до боржника, з якого вбачається, що розгляд таких заяв здійснюється судом виключно в межах відкритого провадження у справі про банкрутство боржника.

Водночас Головне управління ДПС у Львівській області, незважаючи на те, що воно вважало себе конкурсним кредитором, вимоги якого виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, звернулося до господарського суду з кредиторськими вимогами до боржника після закриття провадження у справі про банкрутство, тобто з порушенням 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство, встановленого статтею 45 КУзПБ.

КГС ВС дійшов висновку, що відсутність провадження у справі про банкрутство боржника унеможливорює розгляд та задоволення заяви окремого кредитора поза межами провадження у справі про банкрутство такого боржника, оскільки визнання судом вимог кредитора спричинить наділення кредитора певним обсягом прав, які можуть бути реалізовані виключно в межах провадження у справі про банкрутство (включення його до реєстру вимог кредиторів, визначення черговості задоволення вимог, отримання інформації від арбітражного керуючого щодо провадження у справі, участь у загальних зборах кредиторів, задоволення вимог кредитора згідно із визначеною черговістю).

Тож у цьому разі розгляд кредиторських вимог окремого кредитора є процесуально неможливим, оскільки їх заявлено у справі про банкрутство ТОВ «Еко-Трейд Захід», провадження у якій закрито затвердженням звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу банкрута згідно з ухвалою господарського суду,

що виключає в подальшому можливість прийняття судом до провадження та розгляду заяв з кредиторськими вимогами до боржника.

Крім того, за висновками КГС ВС, враховуючи викладені обставини, у справі, що розглядається задоволення заяви Головного управління ДПС у Львівській області про визнання його грошових вимог до боржника після завершення щодо ТОВ «Еко-Трейд Захід» комплексу процедур і механізмів, передбачених КУзПБ, та за відсутності провадження у справі № 908/73/22 про банкрутство призведе до порушення принципу правової визначеності в контексті обсягу прав і обов'язків боржника та інших кредиторів у цій справі.

Звертаючись з касаційною скаргою, скаржник як на підставу касаційного оскарження послався на відсутність висновку ВС щодо застосування частини четвертої статті 90 КУзПБ у подібних правовідносинах.

Як зауважив КГС ВС, згідно з названою нормою у резолютивній частині ухвали, якою закрито провадження у справі про банкрутство, зазначено, що вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установленому КУзПБ порядку, вважаються погашеними, а виконавчі документи за відповідними вимогами вважаються такими, що не підлягають виконанню.

Отже, з огляду на те, що Головне управління ДПС у Львівській області звернулося до господарського суду із заявою з грошовими вимогами до боржника після закриття провадження у справі про банкрутство, вимоги скаржника вважаються погашеними.

Визнавши висновки господарських судів попередніх інстанцій про відмову Головному управлінню ДПС у Львівській області в прийнятті заяви з кредиторськими вимогами обґрунтованими, КГС ВС вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, а оскаржувані судові рішення попередніх інстанцій без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 01.06.2023 у справі № 908/73/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111384597>.

1.4. Закриття справи про банкрутство з підстав закінчення строків процедури розпорядження майном боржника (170 днів)

Закриття провадження у справі про банкрутство на підставі абзацу четвертого частини третьої **статті 49 КУзПБ** є однією із форм правомірної процесуальної поведінки, але надання судом переваги саме такій процесуальній формі закінчення процедури розпорядження майном боржника, як закриття провадження у справі про банкрутство (порівняно з переходом до процедур санації чи ліквідації), допускається в разі неможливості введення процедури санації чи відкриття ліквідаційної процедури (крім наявності підстав, передбачених **КУзПБ** або іншим законом, норми якого впливають на подальший перебіг у процедурі банкрутства або встановлюють мораторій на провадження у справі про банкрутство) і не може бути обґрунтоване виключно впливом встановленого 170-денного строку процедури розпорядження майном боржника

ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Агротек» у справі за заявою ТОВ «Агротек» до ТОВ «Серединецьке» про банкрутство.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою господарського суду від 06.10.2022 клопотання голови комітету кредиторів ТОВ «Серединецьке» від 05.10.2022 про визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури, призначення ліквідатора у справі, а також заяву арбітражного керуючого від 04.10.2022 про згоду на участь у справі відхилено. Закрито провадження у справі № 924/1277/20. Скасовано заходи забезпечення вимог кредиторів.

Приймаючи зазначену ухвалу, місцевий господарський суд виходив з того, що хоча норми пункту 9 частини першої статті 90 КУзПБ та пункту 2 частини першої статті 231 ГПК України не містять прямої вказівки на закриття провадження у справі про банкрутство з підстав неможливості ухвалити рішення щодо подальшої процедури банкрутства (після процедури розпорядження майном боржника), а саме санації/ліквідації, проте застосування цих норм як підстав для закриття провадження у справі про банкрутство узгоджується з передбаченою законодавцем в частині першій статті 49 КУзПБ можливістю закрити провадження у справі про банкрутство у процедурі розпорядження майном боржника через вплив встановленого частиною другою статті 44 КУзПБ строку судової процедури.

Тож з огляду на положення частини другої статті 44, частин першої, другої статті 49, пункту 9 частини першої статті 90 КУзПБ, пункту 2 частини першої статті 231 ГПК України, враховуючи закінчення строку процедури розпорядження майном боржника та відсутність у зв'язку з цим можливості ухвалити рішення щодо подальшої судової процедури банкрутства, місцевий господарський суд дійшов висновку про наявність підстав для закриття провадження у справі № 924/1277/20.

Постановою суду апеляційної інстанції ухвалу господарського суду залишено без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо обґрунтованості закриття у цьому разі провадження у справі про банкрутство ВС зазначив, що така підстава для закриття провадження у справі як «відсутність предмета спору» означає припинення існування спірних правовідносин внаслідок певних обставин. Наведене не виключає можливості припинення предмета спору на підставі законодавчого припису.

Водночас КУзПБ не містить прямої норми про закриття провадження у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном боржника у зв'язку із закінченням строку процедури.

Проте не можна виключати можливість закриття провадження у справі про банкрутство після закінчення строку процедури розпорядження майном боржника, але з підстав, визначених КУзПБ або іншим законом, норми якого впливають на подальший перебіг у процедурі банкрутства або встановлюють мораторій на провадження у справі про банкрутство.

Вирішуючи у підсумковому засіданні питання про ухвалення одного із судових рішень, передбачених частиною третьою статті 49 КУзПБ, зокрема ухвали про закриття провадження у справі, посилаючись на пріоритетність відновлення платоспроможності боржника над його ліквідацією, судам доцільно було дослідити як об'єктивну, так і суб'єктивну складові діяльності боржника.

Об'єктивна складова діяльності боржника полягає в аналізі наявних у боржника активів, економічної доцільності та ефективності їх використання у розрізі можливості погашення наявного боргу перед конкурсними кредиторами.

Суб'єктивна складова діяльності боржника зводиться до аналізу поведінки боржника, яка повинна бути максимально відкритою щодо конкурсних кредиторів і спрямована на пошук реальних шляхів погашення боргу перед ними до моменту введення ліквідаційної процедури.

ВС зауважив, що у цьому разі попереднє засідання було призначено вже поза межами встановленого частиною другою статті 44 КУзПБ строку – 08.09.2022. При цьому без результатів попереднього засідання не може бути реалізовано частину другу статті 49 КУзПБ.

Учасниками судового процесу вказівки та вимоги суду за ухвалою від 08.09.2022 були виконані в повному обсязі у строк, встановлений судом, до визначеної господарським судом дати підсумкового засідання.

Підсумкове засідання ухвалою місцевого господарського суду від 08.09.2022 було призначено на 06.10.2022, тобто також поза межами 170 денного строку процедури розпорядження майном боржника.

На переконання ВС, закриття провадження у справі про банкрутство на підставі абзацу четвертого частини третьої статті 49 КУзПБ є однією із форм правомірної процесуальної поведінки, але надання судом переваги саме такій процесуальній формі закінчення процедури розпорядження майном боржника як закриття провадження у справі про банкрутство (порівняно з переходом до процедур санації чи ліквідації) не може бути обґрунтоване виключно впливом встановленого 170-денного строку процедури розпорядження майном боржника, оскільки сам по собі вплив цього строку не призводить з невідворотністю саме до такого наслідку.

Отже ВС визнав висновки судів попередніх інстанцій про закриття провадження у справі № 924/1277/20 про банкрутство ТОВ «Серединецьке» з підстав закінчення/спливу строку процедури розпорядження майном (170 днів) передчасними, оскільки судами попередніх інстанцій не встановлено та в мотивувальних частинах судових рішень не відображено неможливість введення процедури санації чи відкриття ліквідаційної процедури, не досліджено активи та пасиви боржника, не зіставлено ці величини, що не дає змоги стверджувати про відсутність ознак неплатоспроможності боржника; не з'ясовано позицію зборів кредиторів щодо подальшого руху цієї справи про банкрутство, що належить до їх повноважень згідно із частиною другою статті 49 КУзПБ; не надано оцінки звітам розпорядника майна, його діям щодо виконання встановленого частиною третьою статті 44 КУзПБ обов'язку з проведення у визначений строк інвентаризації майна боржника та визначення його вартості, повноти дій розпорядника майна щодо

вжиття інших заходів, які відповідно до частини третьої статті 44 КУзПБ є обов'язковими для встановлення фінансового стану боржника, зокрема щодо здійснення запитів до керівництва боржника з метою отримання повної інформації про належне боржнику майно, дебіторську заборгованість, укладені цивільно-правові угоди; не враховано ненадання боржником витребуваних судом відомостей щодо майнового стану та фінансової документації (що стало підставою для застосування заходів процесуального примусу), звернення до суду розпорядником майна (в аспекті повноти його дій щодо вжиття заходів для встановлення фінансового стану боржника) чи іншим учасником справи в порядку частини дванадцятої статті 44 КУзПБ із клопотанням про припинення повноважень керівника та виконавчих органів управління боржника, покладення відповідних обов'язків на розпорядника майна.

З огляду на це ВС задовольнив подану у цій справі касаційну скаргу, скасував оскаржувані судові рішення попередніх інстанції та направив справу для продовження розгляду до місцевого господарського суду.

Детальніше з текстом постанови ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС від 26.04.2023 у справі № 924/1277/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111675739>.

2. Справи, пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Кількість та послідовність проведення етапів визначення монопольного становища

Етапи визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання, їх кількість та послідовність проведення можуть змінюватися залежно від фактичних обставин, зокрема особливостей товару, структури ринку, обсягів наявної інформації щодо ринку тощо

КГС ВС розглянув касаційну скаргу АМКУ у справі за позовом АТ «Дніпропетровський стрілочний завод» до АМКУ про визнання недійсним розпорядження, яким визнано позивача таким, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На виконання доручення Голови АМКУ від 01.09.2017 № 6-01/8547 розпочато дослідження ринку стрілочних переводів для залізничних колій загального користування.

Відповідно до висновків АМКУ, викладених у Звіті про результати дослідження ринку стрілочних переводів для залізничних колій загального користування (2021 рік), у період з 01.01.2016 до 30.06.2018 АТ «Дніпропетровський стрілочний завод» було єдиним виробником в Україні стрілочних переводів для залізничних колій загального користування. За названий період ввезення товару на територію України не здійснювалося. АТ «Дніпропетровський стрілочний завод» не доведено, що воно мало конкурентів та зазнавало конкуренції на товарному ринку.

Розпорядженням АМКУ від 19.08.2021 № 15-рп «Про визнання суб'єкта господарювання таким, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку» АТ «Дніпропетровський стрілочний завод» визнано таким, що займало монопольне (домінуюче) становище в період з 01.01.2016 до 30.06.2018 на загальнодержавному ринку стрілочних переводів для залізничних колій загального користування із часткою 100 відсотків.

Спір у цій справі виник у зв'язку з наявністю, на думку позивача, підстав, передбачених статтею 59 Закону України «Про захист економічної конкуренції», для визнання зазначеного розпорядження недійсним.

Позов мотивовано тим, що відповідачем прийнято оскаржуване розпорядження з порушенням і неправильним застосуванням норм матеріального та процесуального права, без повного з'ясування обставин, які мають значення для справи, та доведення обставин, які мають значення для справи і які визнано встановленими, а також з невідповідністю висновків, викладених у розпорядженні, обставинам справи.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення місцевого господарського суду скасовано та ухвалено нове рішення, яким позов задоволено.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що етапи визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання, їх кількість та послідовність проведення, можуть змінюватися залежно від фактичних обставин, зокрема особливостей товару, структури ринку, обсягів наявної інформації щодо ринку тощо.

Тож питання щодо наявності чи відсутності монопольного (домінуючого) становища та повноту з'ясування обставин, які мають значення для справи, необхідно досліджувати в системному аналізі з вимогами статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції», статей 1, 3, 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та відповідними положеннями Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затверджені розпорядженням АМКУ від 05.03.2002 № 49-р, і діями суб'єкта господарювання.

Названа Методика встановлює порядок визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку і призначена для аналізу діяльності суб'єктів господарювання, груп суб'єктів господарювання та споживачів з виробництва, реалізації, придбання товарів, надання послуг, виконання робіт на загальнодержавних та регіональних ринках.

Норми чинного законодавства України не містять жодного вичерпного переліку можливих ринків товарів. У кожному випадку АМКУ, здійснюючи контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, проводить дослідження ринку та визначає межі товарного ринку.

У свою чергу суд не наділений повноваженнями втручатися у вільний розсуд (дискрецію) АМКУ поза межами перевірки за критеріями, визначеними статтею 19 Конституції України, статтею 59 Закону України «Про захист економічної конкуренції».

Обов'язок з доведення в суді факту зайняття суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку покладається на АМКУ або його територіальне відділення, яке є стороною у справі. Водночас за змістом приписів статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання, який заперечує зайняття ним монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, має довести, що він зазнає значної конкуренції.

Господарські суди у розгляді справ мають перевіряти правильність застосування органами АМКУ відповідних правових норм, зокрема зазначеної Методики. Однак господарські суди не повинні перебирати на себе не притаманні суду функції, які здійснюються виключно органами АМКУ, та знову встановлювати товарні, територіальні (географічні), часові межі певних товарних ринків після того, як це зроблено зазначеними органами, й на підставі цього робити висновки про наявність чи відсутності монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання на ринку.

За висновками КГС ВС, зі змісту оскаржуваного судового рішення вбачається, що під час дослідження аргументів сторін і доказів суд апеляційної інстанції неправильно застосував статті 1, 3, 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», статтю 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та пункти 1.2, 1.3 названої Методики, припустився порушення статей 79, 86 ГПК України, оскільки з'ясування і визначення наявності/відсутності, а отже, доведеності/недоведеності, обґрунтованості/необґрунтованості, передбачених статтею 59 Закону України «Про захист економічної конкуренції» підстав для визнання недійсним рішення АМКУ здійснюються через призму/критерії, зокрема, у цьому разі, неповноти з'ясування обставин, які мають значення для справи; недоведеності обставин, які мають значення для справи і які визнано встановленими; неправильності застосування норм матеріального і процесуального права. Втім, суд апеляційної інстанції фактично вдався до встановлення товарних, територіальних і часових меж, що є виключною компетенцією АМКУ як державного органу зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель.

Суд апеляційної інстанції в основу постанови поклав дослідження ДП «Укрпромзовнішекспертиза» «Ринок стрілочної продукції в 2016 – 2019р. (6 міс.)», вказуючи, що такий документ є належним і допустим доказом в розумінні статей 76 – 79 ГПК України, який підтверджує, зокрема, факт можливості поставки продукції, що стала предметом дослідження, з країн СНД (зокрема, росії, Казахстану і білорусії) та країн Балтії (зокрема, Латвії, Литви).

Однак, як вбачається зі змісту оскаржуваного судового рішення, суд апеляційної інстанції, поклавши в основу постанови оцінку лише одного цього доказу та вказуючи про його належність і допустимість, порушив норми процесуального права (статті 79 і 86 ГПК України), а саме не дотримався такого стандарту доказування як «вірогідність доказів».

З огляду на викладене КГС ВС дійшов висновку, що доводи скажника щодо порушення судом апеляційної інстанції норм процесуального права, зокрема статті 86 ГПК України, підтверджуються.

Отже, КГС ВС, зокрема з підстави касаційного оскарження судових рішень, передбаченої пунктом 3 частини другої статті 287 ГПК України, касаційну скаргу АМКУ задовольнив частково, оскаржувану постанову скасував, а справу передав на новий розгляд до господарського суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.06.2023 у справі № 910/17390/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111384677>.

2.2. Щодо можливості використання АМКУ відомостей, переданих НАБУ

Згідно зі статтями 6, 19 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», статтями 41, 45 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та статтею 192 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» можливість використання АМКУ відомостей, отриманих органами слідства на досудовому розслідуванні, не заборонена законом.

Передача НАБУ на виконання приписів статті 21 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» відомостей, що можуть свідчити про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, за своїм призначенням та правовим змістом такої дії є водночас і дозволом на використання відповідної інформації. Передані таким чином матеріали підпадають під визначення доказів у справі в розумінні статті 73 ГПК України та підлягають перевірці на належність і допустимість у загальному порядку.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Агелес» у справі за позовом скажника до АМКУ про визнання недійсним та скасування окремих пунктів резолютивної частини рішення АМКУ від 15.12.2021 № 661-р «Про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу» у справі № 143-26.13/84-21 в частині, яка стосується позивача.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Як зазначили суди попередніх інстанцій, за висновком АМКУ, встановлені у оскаржуваному рішенні АМКУ факти у своїй сукупності вказують на те, що на всіх стадіях підготовки тендерних пропозицій для участі в процедурах закупівлі учасники процедур закупівель (у тому числі і ТОВ «Агелес») мали можливість узгодити та узгодили свою поведінку під час підготовки та участі у відповідних торгах.

З аналізу матеріалів, здобутих при проведенні детективами НАБУ низки слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, отримана інформація, яка свідчить про антиконкурентну узгоджену поведінку між відповідачами у справі АМКУ, в тому числі і ТОВ «Агелес» у справі про порушення законодавства про захист економічної конкуренції під час підготовки та участі у торгах.

Відповідно до рішення АМКУ названі порушення підтверджуються телефонними розмовами між учасниками торгів та третіми особами, повідомленнями в месенджерах між учасниками торгів, властивостями файлів, які свідчать про підготовку одним учасником документів іншим учасникам.

Також зі змісту рішення АМКУ вбачається, що:

- листом від 30.10.2019 № 02-076/37403 НАБУ надало матеріали, здобуті під час проведення детективами НАБУ низки слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час здійснення досудового розслідування у відповідних кримінальних провадженнях, які можуть свідчити про порушення учасниками процедур закупівель, пов'язаних із продукцією SAP (впровадження програмного забезпечення SAP, закупівель ліцензій програмного забезпечення SAP, послуг щодо підтримки програмного забезпечення SAP тощо), проведених різними суб'єктами господарювання в 2016 - 2019 роках, законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій (пункт 4 частини другої статті 6, пункт 1 статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції»), а також надало дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування в частині, необхідній для виконання дослідження за наведеними фактами;

- листами від 26.11.2019 № 0421-076/41375, від 06.04.2020 № 0421-076/12848, від 03.02.2021 № 0421-076/3463, від 16.04.2021 № 0421-076/12197, від 04.06.2021 № 0421-076/17473 НАБУ надало додаткову інформацію;

- листом від 16.07.2019 № 0421-076/21988 НАБУ дало дозвіл на використання наданих НАБУ матеріалів та дозвіл на розголошення в поданні про попередні висновки у справі № 145-26.13/84-21 та рішенні АМКУ відомостей досудового розслідування;

- розпорядженням державного уповноваженого від 02.07.2021 № 03/163-р розпочато розгляд справи № 145-26.13/84-21 про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема пункту 4 частини другої статті 6 та пункту 1 статті 50 України «Про захист економічної конкуренції», у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів на закупівлю.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні заявленого у цій справі позову відмовлено з посиланням на обґрунтованість рішення АМКУ, його висновків та відсутність підстав для визнання цього рішення недійсним.

ОЦІНКА СУДУ

Доводи касаційної скарги ТОВ «Агелес», зокрема, зводилися до того, що суд апеляційної інстанції не повинен був брати до уваги матеріали досудового розслідування відповідних кримінальних проваджень, оскільки дозвіл на розголошення матеріалів, зібраних в рамках досудових розслідувань НАБУ, не надавався. У зв'язку з цим скаргник зазначав, що такі матеріали отримані АМКУ з грубим порушенням вимог законодавства.

Водночас зі зміст оскаржуваної постанови вбачається, що суди першої та апеляційної інстанції на виконання припису статті 59 Закону України «Про захист економічної конкуренції» проаналізували зміст оскаржуваного рішення АМКУ,

перевірили дотримання ним вимог законодавства, дослідили та оцінили наведені сторонами доводи, аргументи і докази, дійшли висновку про повноту дослідження АМКУ дійсних обставин справи та можливість встановити мотиви його прийняття, які можуть бути достатніми для висновків АМКУ, викладеного у рішенні. При цьому судами не було встановлено підстав, передбачених статтею 59 названого Закону, для визнання недійсним рішення АМКУ в частині, що стосується позивача.

Зміст судових рішень свідчить про те, що суди також надали оцінку доводам позивача у контексті наявності/відсутності обставин щодо порушення АМКУ порядку розгляду справи та процесуальних прав відповідачів у антимонопольній справі.

Зокрема, судами попередніх інстанцій встановлено, що, як вбачається із матеріалів антимонопольної справи, листом від 16.07.2019 № 0421-076/21988 НАБУ (в особі детектива НАБУ) надало дозвіл АМКУ на використання наданих НАБУ матеріалів та дозволу на розголошення у поданні про попередні висновки та рішення АМКУ відомостей досудового розслідування.

КГС ВС врахував, що згідно зі статтями 6, 19 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», статтями 41, 45 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та статтею 192 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» можливість використання АМКУ відомостей, отриманих органами слідства на досудовому розслідуванні, не заборонена законом.

Суд касаційної інстанції зазначив, що передання НАБУ на виконання приписів статті 21 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» відомостей, що можуть свідчити про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, за своїм призначенням та правовим змістом такої дії є водночас дозволом на використання відповідної інформації. Передані таким чином матеріали підпадають під визначення доказів у справі в розумінні статті 73 ГПК України та підлягають перевірці на належність та допустимість у загальному порядку.

Крім того, КГС ВС зауважив, що електронне листування (відомості, зібрані АМКУ під час розгляду справи № 143-26.13/84-21, що можуть вказувати на порушення законодавства про захист економічної конкуренції) також підпадає під поняття «докази», яке наведено у статті 73 ГПК України і підлягає оцінці судами у загальному порядку щодо його належності та допустимості, з дотриманням правил статті 86 ГПК України (вірогідність і взаємний зв'язок доказів у справі у їх сукупності).

Тож, за висновками КГС ВС, зміст оскаржуваних судових рішень говорить про те, що суди, дослідивши та оцінивши надані сторонами докази у їх сукупності та надану НАБУ інформацію, дійшли висновку про повноту дослідження АМКУ дійсних обставин та про відсутність підстав, визначених статтею 59 Закону України «Про захист економічної конкуренції», для визнання прийнятого рішення АМКУ недійсним, а тому доводи касаційної скарги в цій частині не свідчать про недотримання судами цих норм.

З огляду на викладене твердження позивача про те, що не відповідає закону позиція судів щодо можливості використання матеріалів досудового розслідування в якості доказу в господарському провадженні при ухваленні рішення без їх безпосереднього дослідження, не може бути прийняте до уваги, оскільки, як було

встановлено попередніми судовими інстанціями, АМКУ належним чином дослідив зібрані докази та надав їм відповідну оцінку.

Водночас ТОВ «Агелес» належним чином не мотивовано та не доведено, що суд апеляційної інстанції порушив норми процесуального права щодо порядку надання і отримання доказів (стаття 80 ГПК України) та/або встановлення обставин, що мають суттєве значення, на підставі недопустимих (стаття 77 ГПК України), неналежних (стаття 76 ГПК України), недостовірних (стаття 78 ГПК України) чи невірогідних (стаття 79 ГПК України) доказів.

Тож КГС ВС дійшов висновку про те, що касаційна скарга позивача підлягає залишенню без задоволення, а оскаржувана постанова апеляційного господарського суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 08.06.2023 у справі № 910/4032/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111484389>.

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів

3.1. Належний спосіб захисту прав володільця частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, яка вибула з володіння поза його волею

Відповідно до підпунктів «д» та «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» особа, яка вважає себе власником частки, що незаконно вибула з її володіння, має звертатися до володільця частки (особи, зазначеної як власник в ЄДР) з позовом про стягнення частки (витребування її із чужого незаконного володіння) або позовом про визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників. Саме такий спосіб захисту є належним, адже судові рішення, що набрало законної сили, про задоволення названої вимоги є підставою для внесення відповідних змін до ЄДР.

Суд при витребуванні майна на підставі статей 387, 388 ЦК України повинен встановити, чи є особа власником індивідуально визначеного майна, яке вона просить витребувати, чи існує це майно на момент витребування, чи перебуває воно в недобросовісного набувача, а якщо в добросовісного, то чи відплатно або безвідплатно він його придбав, а якщо придбав відплатно, то яким чином воно вибуло з володіння власника

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, Компанія Аселон Інвестмент Лімітед, ТОВ «Український науковий інститут сертифікації», про витребування частки в статутному капіталі.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

28 вересня 2018 року ОСОБА_1 (продавець), від імені якої діяла ОСОБА_3, що діяла на підставі договору управління корпоративними правами та здійснення представництва інтересів від 14.04.2017, та ОСОБА_4 (покупець) уклали договір купівлі-продажу № 28-09/18/КП/1 корпоративних прав (часток у статутному капіталі) ТОВ «Український науковий інститут сертифікації», посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, згідно з умовами якого продавець продає, а покупець купує корпоративні права у вигляді 24,00 % частки статутного капіталу цього товариства номінальною вартістю 20 184,00 грн на умовах та в порядку, визначених цим договором.

На виконання умов зазначеного договору ОСОБА_1, від імені якої діяла ОСОБА_3, та ОСОБА_4 підписали акт від 28.09.2018 про приймання-передачу корпоративних прав за цим договором купівлі-продажу корпоративних прав (часток у статутному капіталі).

29 вересня 2018 року ОСОБА_4 здійснила продаж частки у статутному капіталі ТОВ «Український науковий інститут сертифікації» у розмірі 48 % на користь Компанії Аселон Інвестментс Лімітед за договором купівлі-продажу корпоративних прав. Передача зазначеної частки відбулася за актом приймання-передачі корпоративних прав від 29.09.2018.

Загальними зборами учасників ТОВ «Український науковий інститут сертифікації» були прийняті рішення, оформлені протоколом від 30.10.2018, зокрема: затверджено результати внесення додаткових вкладів ОСОБА_2, загальна вартість яких становила 200 000, 00 грн; затверджено збільшений розмір статутного капіталу товариства, який становить 284 100,00 грн, що дорівнює 100 % статутного капіталу; затверджено розмір часток учасників та їх номінальну вартість у статутному капіталі, згідно з яким номінальна вартість частки ОСОБА_2 становить 243 732,00 грн, що у співвідношенні до загального розміру статутного капіталу дорівнює 85,79 %, а номінальна вартість частки Компанії Аселон Інвестментс Лімітед становить 40 368,00 грн, що у співвідношенні до загального розміру статутного капіталу дорівнює 14,21 %.

Рішенням учасника ТОВ «Український науковий інститут сертифікації» від Компанії Аселон Інвестментс Лімітед 07.11.2018 було вирішено вийти зі складу учасників товариства.

15 листопада 2018 загальними зборами учасників ТОВ «Український науковий інститут сертифікації» були прийняті рішення, зокрема, щодо: затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасників до статутного капіталу (внесення ОСОБА_2 додаткових вкладів, загальна вартість яких становить 50 000, 00 грн); затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства, який становить 293 732,00 грн, що дорівнює 100 % статутного капіталу; затвердження збільшеного розміру часток учасників товариства, відповідно до якого номінальна вартість частки ОСОБА_2 становить 293 732,00 грн, що у співвідношенні до загального розміру статутного капіталу дорівнює 100 %.

Обґрунтовуючи заявлені у цій справі позовні вимоги, позивач зазначив, що частка в статутному капіталі ТОВ «Український науковий інститут сертифікації» у розмірі 6,87% вибула з його володіння не з його волі.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення місцевого господарського суду змінено шляхом викладення його мотивувальної частини в редакції цієї постанови.

ОЦІНКА СУДУ

Причиною виникнення спору стало питання щодо наявності або відсутності підстав для витребування позивачем у відповідача відповідної частки в статутному капіталі ТОВ «Український науковий інститут сертифікації».

ВС неодноразово зазначав, що відповідно до пунктів «д» та «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» особа, яка вважає себе власником частки, що незаконно вибула з її володіння, має звертатися до володільця частки (особи, зазначеної як власник в ЄДР) з позовом про стягнення частки (витребування її із чужого незаконного володіння) або позовом про визначення розміру статутного капіталу та розміру часток учасників. Саме такий спосіб захисту є належним, адже судові рішення, що набрало законної сили, про задоволення названої вимоги є підставою для внесення відповідних змін до ЄДР.

За змістом статті 330 ЦК України якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до статті 388 цього Кодексу майно не може бути витребуване у нього.

Власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним (стаття 387 ЦК України).

Згідно зі статтею 388 ЦК України якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно від набувача лише у разі, якщо майно: 1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом. Майно не може бути витребувано від добросовісного набувача, якщо воно було продане в порядку, встановленому для виконання судових рішень. Якщо майно було набуто безвідплатно в особи, яка не мала права його відчужувати, власник має право витребувати його від добросовісного набувача у всіх випадках.

Як зазначив КГС ВС, з наведених норм права вбачається, що власник може витребувати своє індивідуально - визначене майно у недобросовісного набувача, який заволодів ним без відповідної правової підстави. У добросовісного набувача майно може бути витребувано, якщо він набув його безоплатно або якщо набув за відплатним договором, але майно було загублене власником, викрадене у нього або вибуло з його володіння не з його волі іншим шляхом.

Отже, КГС ВС дійшов висновку, що суд при витребуванні майна на підставі статей 387, 388 ЦК України повинен встановити, чи є особа власником індивідуально

визначеного майна, яке вона просить витребувати, чи існує це майно на момент витребування, чи перебуває воно у недобросовісного набувача, а якщо у добросовісного, то чи відплатно або безвідплатно він його придбав, а якщо придбав відплатно, то яким чином воно вибуло з володіння власника.

Суди попередніх інстанцій виходили з того, що відповідач не набував права власності на частку в статному капіталі ТОВ «Український науковий інститут сертифікації», яка належала позивачу, оскільки після її відчуження на користь Компанії Аселон Інвестментс Лімітед вона вийшла зі складу учасників ТОВ, а розмір статутного капіталу було зменшено саме на розмір частки Компанії, яка набула право на виплату вартості її частки в порядку статті 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», що унеможливорює застосування до спірних правовідносин частини першої статті 388 ЦК України.

КГС ВС погодився з висновками судів про те, що позивач не мав підстав звертатися з виндикаційним позовом до відповідача про витребування частки у статутному капіталі ТОВ «Український науковий інститут сертифікації», оскільки не доведено обставин заволодіння відповідачем часткою в статутному капіталі цього товариства, що вибула з власності позивача за договором купівлі-продажу, укладення якого ним заперечується. Відповідач не набував майно оплатно (безвідплатно) в особи, яка не мала права його відчужувати. Статутний капітал цього товариства, у якому частка відповідача становить 100 %, повністю сформований за рахунок вкладів відповідача. Позивач як власник має право витребувати лише своє майно, а в цьому випадку відповідач не є набувачем цього майна. Тому спірна частка у статутному капіталі не може бути витребувана у відповідача незалежно від обставин вибуття з володіння позивача його частки у статутному капіталі ТОВ «Український науковий інститут сертифікації».

Водночас, за висновками КГС ВС, суди попередніх інстанцій правильно встановили, що відповідач не набував права власності на частку в статутному капіталі ТОВ «Український науковий інститут сертифікації», яка належала позивачу і була відчужена за договором купівлі-продажу корпоративних прав, що є самостійною та достатньою підставою для відмови у задоволенні позову, необгрунтовано надали також оцінку обставинам щодо наявності в ОСОБА_3 повноважень на укладення договору купівлі-продажу корпоративних прав від імені позивача та щодо наявності/відсутності підстав для визнання його нікчемним.

КГС ВС зауважив, що такі обставини з огляду на предмет та підстави позову, склад учасників спору (сторони договорів не беруть участі у справі) не є предметом доказування у справі, тому відповідні висновки суду підлягають виключенню з рішення суду шляхом його зміни в мотивувальній частині.

Отже, враховуючи наведені висновки щодо застосування статті 388 ЦК України, КГС ВС вирішив, що касаційну скаргу слід задовольнити частково: рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції змінити у мотивувальній частині, (виключивши висновки щодо наявності в ОСОБА_3 повноважень на укладення договору купівлі-продажу корпоративних прав від імені позивача

та наявності/відсутності підстав для визнання його нікчемним) і виклавши її в редакції цієї постанови, а в решті – залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.06.2023 у справі № 910/16501/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739234>.

3.2. Визначення підсудності спору, передбаченого частиною третьою статті 30 ГПК України, якщо спір виник з одного правочину, яким сторони висловили намір щодо купівлі-продажу корпоративних прав у двох і більше юридичних осіб, місцезнаходження яких є різним

Ураховуючи, що приписи частини шостої статті 30 ГПК України не регулюють випадок, пов'язаний зі спором, що виник з одного правочину, яким сторони висловили намір щодо купівлі-продажу корпоративних прав у двох і більше юридичних осіб, місцезнаходження яких є різним, необхідно застосовувати інститут аналогії процесуального закону для вирішення законодавчо неврегульованого питання, а саме частину третю статті 30 ГПК України.

Частина третя статті 30 ГПК України визначає виключну підсудність спору щодо декількох об'єктів нерухомого майна за вартісним критерієм.

З огляду на застосування такого принципу в сукупності з приписами частини шостої статті 30 ГПК України у випадку, якщо спір виник з одного правочину, яким сторони висловили намір щодо купівлі-продажу корпоративних прав у двох і більше юридичних осіб, місцезнаходження яких є різним, спір у такій справі розглядається за місцезнаходженням юридичної особи, розмір статутного капіталу якої є більшим

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Деметра Лімітед» у справі за позовом скаржника до ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про розірвання попереднього договору щодо купівлі-продажу корпоративних прав у статутних капіталах ТОВ «АСС» та ТОВ «Консервний завод «Дар Бесарабії» від 21.02.2022, укладеного між позивачем та відповідачами і про солідарне стягнення з відповідачів на користь позивача 6 000 000, 00 грн.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Обґрунтовуючи віднесення справи до юрисдикції господарського суду, ТОВ «Деметра Лімітед» посилався на пункти 3, 4 частини першої статті 20 ГПК України.

Водночас підсудність спору Господарському суду Дніпропетровської області позивач визначив за місцезнаходженням одного з об'єктів продажу за попереднім договором, місцем знаходження відповідачів та місцем укладення договору, зазначивши при цьому, що оскільки попередній договір не передбачає розподілення вартості корпоративних прав двох товариств на момент його укладення, то не можна подати два різні позови з одного й того самого предмета до тих самих відповідачів.

Господарський суд ухвалою, залишеною без змін постановою суду апеляційної інстанції, позовну заяву і додані до неї документи, в тому числі заяву про вжиття заходів забезпечення позову, повернув ТОВ «Деметра Лімітед».

Судові рішення попередніх інстанцій мотивовані, зокрема, таким:

- спори, що виникають з правочинів щодо відчуження часток у статутному капіталі юридичної особи, підлягають розгляду виключно господарським судом за місцезнаходженням цієї юридичної особи;

- місцезнаходженням юридичних осіб, розірвання попереднього договору щодо купівлі-продажу часток в яких є предметом заявленого позову, є село Широке Криворізького району Дніпропетровської області (ТОВ «АСС») та село Старокозаче Білгород-Дністровського району Одеської області (ТОВ «Консервний завод «Дар Бесарабії»);

- спір щодо вимог про розірвання попереднього договору в частині зобов'язань в майбутньому укласти основну угоду купівлі-продажу корпоративних прав у статутному капіталі ТОВ «АСС» належить до виключної підсудності Господарського суду Дніпропетровської області, а спір щодо вимог про розірвання договору в частині зобов'язань в майбутньому укласти угоду купівлі-продажу корпоративних прав у статутному капіталі ТОВ «Консервний завод «Дар Бесарабії» віднесений до виключної підсудності Господарського суду Одеської області;

- за таким самим принципом визначається підсудність і щодо вимог в частині стягнення коштів за попереднім договором;

- доводи позивача щодо неможливості одночасного подання двох різних позовів з одного і того самого предмета до тих самих відповідачів є безпідставними, оскільки такі позови матимуть відмінність як за складом сторін, так і за предметом.

ОЦІНКА СУДУ

Виникнення спірних правовідносин у справі, що розглядається, фактично зумовлене укладенням правочину щодо відчуження частки у статутному капіталі юридичної особи від фізичних осіб – ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до іншої особи – ТОВ «Деметра Лімітед», а тому відповідно до пункту 4 частини першої статті 20 ГПК України цей спір відноситься до юрисдикції господарських судів незалежно від того, що сторонами правочину є фізичні особи.

За правилами виключної підсудності справ спори, що виникають з правочинів щодо корпоративних прав (крім акцій) в юридичній особі, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи (частина шоста статті 30 ГПК України).

З огляду на зазначені правила підсудності та різні місцезнаходження товариств, корпоративні права яких є предметом попереднього договору, спір у цій справі підсудний двом господарським судам.

Однак у справі, що розглядається, спір виник між потенційним покупцем (позивачем) та продавцями (відповідачами) щодо розірвання попереднього договору, предметом якого є відповідні наміри сторін, що стосуються двох підприємств з переробки овочевої продукції як майнових комплексів у цілому, що входять до складу ТОВ «АСС» та ТОВ «Консервний завод «Дар Бесарабії» та належать їм. Сторони не визначали вартості часток у товариствах окремо, а попередня оплата передбачена у вигляді фіксованого платежу, що мав бути зарахований у майбутньому в рахунок оплати за основним договором.

З урахуванням таких обставин КГС ВС погодився з аргументами скаржника щодо неможливості звернення ТОВ «Деметра Лімітед» з окремими позовами до різних господарських судів за місцезнаходженням кожного з товариств, корпоративні права яких є предметом майбутнього договору купівлі-продажу.

КГС ВС також зауважив, що вирішення спору щодо розірвання попереднього договору між тими самими сторонами з однакових підстав двома різними господарськими судами не відповідатиме завданню господарського судочинства, передбаченому частиною першою статті 2 ГПК України.

Водночас, зважаючи на приписи частини шостої статті 30 ГПК України не регулюють випадок, пов'язаний зі спором, що виник з одного правочину, яким сторони висловили намір щодо купівлі-продажу корпоративних прав у двох і більше юридичних особах, місцезнаходження яких є різним, КГС ВС визнав за необхідне застосувати інститут аналогії процесуального закону для вирішення законодавчо неврегульованого питання, а саме частину третьою статті 30 ГПК України.

КГС ВС врахував, що згідно із частиною третьою статті 30 ГПК України якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою.

Зазначена норма процесуального закону визначає виключну підсудність спору щодо декількох об'єктів нерухомого майна за вартісним критерієм.

Застосовуючи такий принцип у сукупності з приписами частини шостої статті 30 ГПК України, КГС ВС виходив з того, що розмір статутного капіталу ТОВ «АСС» є більшим за ТОВ «Консервний завод «Дар Бесарабії», а тому спір у цій справі підсудний Господарському суду Дніпропетровської області.

Отже, за висновками КГС ВС, суди попередніх інстанцій в оскаржуваних рішеннях неправильно застосували частину шосту статті 30 ГПК України, не врахували наведених обставин, які вказують на неможливість розгляду справи судами різної підсудності, що призвело до ухвалення незаконних судових рішень.

При цьому КГС ВС зауважив про помилковість посилання судів попередніх інстанцій на постанову ВС від 25.11.2020 у справі № 344/434/16-ц, оскільки зазначений судовий акт не містить висновку щодо застосування правил підсудності.

Тож КГС ВС задовольнив касаційну скаргу позивача, скасував оскаржувані судові рішення попередніх інстанцій та направив справу для продовження розгляду до Господарського суду Дніпропетровської області.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.06.2023 у справі № 904/4802/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111552003>.

3.3. Щодо помилковості ототожнення листа НКЦПФР, у якому роз'яснено порядок скасування реєстрації випуску облігацій, з рішенням Комісії про відмову у скасуванні реєстрації випуску цінних паперів

НКЦПФР має право скасувати реєстрацію випуску цінних паперів, що впливає, зокрема, зі статті 7 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Таке скасування може оформлятися рішенням цієї Комісії, яке є актом індивідуальної дії.

Незаконним може бути визнане рішення НКЦПФР про відмову у скасуванні реєстрації випуску цінних паперів, прийняте цим органом як суб'єктом владних повноважень, яке породжує певні наслідки для заявника, а не будь-який інший документ цього органу, який є звичайною кореспонденцією

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Торговий Дім «Аско» у справі за позовом ТОВ «Торговий Дім «Аско» до НКЦПФР про визнання незаконним рішення відповідача про відмову у скасуванні реєстрації випуску дисконтних іменних облігацій серії А, оформленого листом від 26.07.2021 № 12/02/15630-АПн, прийнятого за наслідком розгляду заяв позивача, а також про зобов'язання відповідача скасувати реєстрацію випуску дисконтних іменних облігацій серії А позивача, та анулювати свідоцтво (його дублікат) про реєстрацію випуску облігацій підприємства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою Господарського суду Київської області від 04.02.2019 у справі № 911/3819/17 затверджено мирову угоду, укладену 28.12.2018 між ТОВ «Торговий дім «Аско» в особі ліквідатора та кредиторами ТОВ «Торговий дім «Аско» в особі голови комітету кредиторів Бі.Ен.Вай Меллон Корпорейт Трасті Сервісесс Лімітед, від імені якого діяв представник на підставі довіреності.

У пунктах 2.4, 2.5 затвердженої судом мирової угоди сторони погодили, що загальний розмір заборгованості боржника перед кредиторами четвертої черги, яка включена в реєстр вимог кредиторів, у загальному розмірі становить 17 446 335 156,22 грн. Сторони визначили, що у затвердженому господарським судом реєстрі вимог кредиторів відсутні кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника. На дату укладення цієї мирової угоди у боржника не існує зобов'язань інших черг погашення вимог перед кредиторами.

З моменту затвердження господарським судом мирової угоди вимоги кредиторів, які не були заявлені в установленій Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» строк або відхилені господарським судом, зокрема ухвалою Господарського суду Київської області від 29.10.2018 у справі № 911/3819/17, вважаються погашеними (пункт 2.7 затвердженої судом мирової угоди).

Крім того, ухвалою суду першої інстанції від 29.10.2018 у справі № 911/3819/17 припинено дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, який було введено ухвалою Господарського суду Київської області від 26.01.2018 у цій справі; провадження у справі про банкрутство ТОВ «Торговий дім «Аско» закрито; вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установленій зазначеним Законом строк або відхилені господарським судом, вважаються погашеними, а виконавчі документи за відповідними вимогами визнаються такими, що не підлягають виконанню.

Позивач з посиланням на ухвалу Господарського суду міста Києва від 04.02.2019 у справі № 911/3819/17 зазначив, що вимоги ТОВ «Компанія з управління активами «Агрі Капітал» за облигаціями серії А до ТОВ «Торговий дім «Аско» у кількості 8 625 штук на загальну номінальну вартість 8 625 000,00 грн є погашеними.

Згідно з доводами позивача, з урахуванням обставин дострокового погашення облигацій (затвердження судом мирової угоди у справі № 911/3819/17 про банкрутство) та з метою формалізації (оформлення) такого погашення, він неодноразово звертався до НКЦПФР з документами для скасування реєстрації випуску облигацій та анулювання свідоцтва про реєстрацію випуску облигацій.

Зокрема, позивач стверджував, що він звертався до відповідача з листом від 05.07.2021 № 1/с, заявою від 05.07.2021 № 1/з про подання звіту про наслідки погашення (про дострокове погашення) облигацій, звітом про дострокове погашення облигацій. Проте відповідач листом від 26.07.2021 № 012/02/15630-АПн надав відповідь, у якій йдеться, що погашення відсоткових та дисконтних облигацій відповідно до вимог Положення про порядок здійснення емісії облигацій підприємств, облигацій міжнародних фінансових організацій та їх обігу, затвердженого рішенням НКЦПФР від 27.12.2013 № 2998, здійснюється виключно коштами і за наслідками погашення (дострокового погашення) Центральний депозитарій цінних паперів засвідчує емітенту звіт про наслідки погашення облигацій (звіт про дострокове погашення облигацій) певного випуску підписом уповноваженої особи та печаткою Центрального депозитарію цінних паперів.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що НКЦПФР має право скасувати реєстрацію випуску цінних паперів, що вбачається, зокрема, зі статті 7 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Таке скасування може оформлятися рішенням цієї Комісії, яке є актом індивідуальної дії.

Водночас суди попередніх інстанцій встановили, що позивач у цьому випадку оскаржує не рішення НКЦПФР як суб'єкта владних повноважень, а відповідь цього органу від 26.07.2021 № 12/02/15630-АПн, оформлену листом, в якій позивачу було роз'яснено порядок скасування реєстрації випуску облигацій відповідно до названого Положення і яка (відповідь) не містить відмови у скасуванні реєстрації випуску облигацій.

Тож позивач при зверненні з позовом помилково ототожнив рішення НКЦПФР як суб'єкта владних повноважень з відповіддю цієї Комісії, оформленою листом, адресованим позивачу, тобто позивач фактично оскаржує кореспонденцію відповідача, до якої не застосовуються вимоги щодо незаконності.

КГС ВС зауважив, що незаконним може бути визнано рішення НКЦПФР про відмову у скасуванні реєстрації випуску цінних паперів, прийняте цим органом як суб'єктом владних повноважень, яке породжує певні наслідки для заявника, а не будь-який інший документ цього органу, який є звичайною кореспонденцією.

Отже, за висновками КГС ВС, надавши оцінку наявним у справі доказам відповідно до вимог статті 86 ГПК України, застосувавши правильно норми

матеріального права, які регулюють спірні правовідносин, суди попередніх інстанцій правомірно відмовили у позові про визнання незаконним рішення відповідача про відмову у скасуванні реєстрації випуску дисконтних іменних облігацій серії А, оформленого листом від 26.07.2021 № 12/02/15630-АПн, прийнятого за наслідком розгляду заяв позивача.

Щодо іншої позовної вимоги КГС ВС зазначив про відсутність підстав для її задоволення, оскільки позивачем не доведено неправомірності дій відповідача та наявності підстав для його зобов'язання скасувати реєстрацію випуску дисконтних іменних облігацій і анулювати відповідне свідоцтво (його дублікат) про реєстрацію випуску облігацій. Такі дії здійснюються згідно з вимогами Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та відповідного Положення.

Крім того, за висновками КГС ВС, дострокове погашення вимог ТОВ «Компанія з управління активами «Агрі Капітал» за облігаціями серії А до ТОВ «Торговий дім «Аско» у кількості 8 625 штук на загальну номінальну вартість 8 625 000,00 грн не може бути предметом оцінки у цьому спорі між позивачем і НКЦПФР при оскарженні позивачем її дій. Це питання має досліджуватися у спорі між власником облігацій та їх емітентом – ТОВ «Торговий дім «Аско».

При цьому помилкове дослідження і посилання судів попередніх інстанцій на недоведеність позивачем дострокового погашення вимог ТОВ «Компанія з управління активами «Агрі Капітал» за облігаціями до ТОВ «Торговий дім «Аско» у цьому спорі не призвело до ухвалення незаконного рішення, тому підстав для скасування оскаржуваних судових рішень, якими правомірно відмовлено у задоволенні позову, немає.

Отже, враховуючи викладене, КГС ВС залишив касаційну скаргу позивача без задоволення, оскаржувані судові рішення попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.06.2023 у справі № 921/128/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739069>

4. Справи щодо земельних відносин та права власності

4.1. Щодо припинення права користування земельними ділянками, які надавались орендарю для експлуатації та обслуговування цілісного майнового комплексу, у зв'язку із припиненням експлуатації та обслуговування цього комплексу

Право користування земельною ділянкою, яке виникло на підставі договору оренди, укладеного з метою експлуатації та обслуговування цілісного майнового комплексу, нерозривно пов'язане із правом користування цим комплексом. Отже, наслідком припинення правовідносин з оренди цілісного майнового комплексу є припинення права оренди земельних ділянок, що надавалися для експлуатації та обслуговування цього комплексу

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Донецької обласної державної адміністрації у справі за позовом ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» до Донецької обласної державної адміністрації, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача – Державне підприємство «Добропіллявугілля-видобуток», про розірвання договорів оренди земельних ділянок.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

22.12.2010 між Регіональним відділенням Фонду державного майна України по Донецькій області (далі – РВ ФДМУ, орендодавець) та ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» (далі – товариство, орендар) було укладено договір оренди цілісного майнового комплексу (далі – ЦМК) Державного підприємства «Добропіллявугілля» (далі – підприємство) строком на 49 років. За актом приймання-передачі від 04.01.2011 орендоване майно було передано позивачу.

Надалі з метою обслуговування нерухомого майна між позивачем та відповідачем укладено 58 договорів оренди земельних ділянок.

07.10.2020 між РВ ФДМУ по Харківській, Донецькій та Луганській областях (орендодавець) та позивачем (орендар) укладено договір, відповідно до якого сторони дійшли згоди розірвати з 25.01.2021 договір оренди ЦМК. На виконання умов договору, 25.01.2021 між позивачем (орендар) та Державним підприємством «ДТЕК Добропіллявугілля-вибуток» (балансоутримувач) складено акт приймання-передачі, за яким орендар передав, а балансоутримувач прийняв державне майно єдиного (цілісного) майнового комплексу підприємства.

У зв'язку з припиненням права оренди ЦМК та поверненням усіх об'єктів нерухомості на баланс ДП «Добропіллявугілля-видобуток» товариство звернулося до Донецької ОДА з листом від 03.02.2021 № 1/55, яким надіслало для підписання додаткові угоди про розірвання договорів оренди земельних ділянок, однак їх розірвано не було.

Наказом Міністерства енергетики України від 02.04.2021 № 50 встановлено, що майно, прийняте новоствореним ДП «Добропіллявугілля-видобуток» на баланс від товариства, вноситься до його статутного капіталу та закріплюється за ним на праві господарського відання. Відповідно до інформаційної довідки з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно від 22.06.2021 № 262599981 ДП «Добропіллявугілля-видобуток» здійснило перереєстрацію зазначеного нерухомого майна на праві господарського відання, окрім споруд, які не підлягають державній реєстрації за законодавством України.

Позовні вимоги у цій справі обґрунтовані тим, що з огляду на припинення договору оренди майна державної форми власності та повернення усіх об'єктів нерухомості на баланс третьої особи позивач фактично припинив користуватися спірними земельними ділянками, а тому вважає за необхідне розірвати договори оренди земельних ділянок, укладені з метою обслуговування зазначеного ЦМК.

Рішенням господарського суду відмовлено в задоволенні позову. Суд першої інстанції виходив з того, що відчуження об'єкта нерухомості, розташованого на орендованій земельній ділянці, не є підставою для розірвання договору оренди землі, оскільки він діє на тих самих умовах стосовно особи, яка, набувши право власності

на нерухоме майно, розміщене на орендованій земельній ділянці, з моменту набуття такого права набуває також права оренди земельної ділянки, на якій це майно розміщене.

Суд апеляційної інстанції рішення першої інстанції скасував і ухвалив нове рішення, яким задовольнив позов та визнав договори оренди земельних ділянок розірваними з 25.01.2021. Суд апеляційної інстанції виходив з наявності підстав для розірвання договорів оренди земельних ділянок, оскільки такими підставами є припинення договору оренди ЦМК та передача його на баланс третій особі, тобто припинення використання земельних ділянок з метою, визначеною під час укладання спірних договорів оренди земельної ділянки.

ОЦІНКА СУДУ

ВС виходив зі статті 2 Закону України "Про оренду землі", згідно з якою відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються Земельним кодексом України, ЦК України, цим Законом, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі (ч. 1). Відносини, пов'язані з орендою земельних ділянок, на яких розташовані цілісні майнові комплекси підприємств, установ і організацій державної або комунальної власності, а також заснованих на майні, що належить Автономній Республіці Крим, та їх структурних підрозділів, регулюються Законом України "Про оренду землі" з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про оренду державного та комунального майна» (ч.2).

Водночас у Законі України «Про оренду державного та комунального майна» відсутнє пряме законодавче регулювання правового режиму земельної ділянки, на якій розташований ЦМК.

Тож ВС дійшов висновку, що відсутність безпосереднього законодавчого регулювання спірних правовідносин у Законі України «Про оренду державного та комунального майна» не може позбавляти особу права на звернення до суду із позовом та на ефективний захист її прав. Ця обставина не може бути і підставою для відмови у позові.

Відповідно до статті 796 ЦК України одночасно з правом найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) наймачеві надається право користування земельною ділянкою, на якій вони знаходяться, а також право користування земельною ділянкою, яка прилягає до будівлі або споруди, у розмірі, необхідному для досягнення мети найму (ч. 1). Якщо наймодавець не є власником земельної ділянки, вважається, що власник земельної ділянки погоджується на надання наймачеві права користування земельною ділянкою, якщо інше не встановлено договором наймодавця з власником земельної ділянки (ч. 3).

Як зазначив ВС, у спірних правовідносинах позов товариства фактично спрямований на припинення права користування земельними ділянками, які надавалися йому для експлуатації та обслуговування ЦМК, у зв'язку із припиненням експлуатації та обслуговування цього ЦМК і переходу до ДП «Добропіллявугілля-видобуток».

Так, ВС звернув увагу на те, що право оренди ЦМК у позивача припинилося шляхом розірвання договору оренди ЦМК і передачі 25.01.2021 за актом приймання-передачі майна на баланс ДП «Добропіллявугілля-видобуток» і закріплення за ним на праві господарського відання.

За наведеного нормативного регулювання та фактичних обставин, ВС дійшов висновку, що право користування земельною ділянкою, на якій розташована будівля (споруда), нерозривно пов'язане із правом на користування самою будівлею (спорудою), у позивача з 25.01.2021 відсутні правові підстави для користування земельними ділянками, необхідними для експлуатації та обслуговування ЦМК, а фактичне користування земельними ділянками здійснює інша особа, що нівелює доводи товариства про необхідність урегулювання спірного питання в судовому порядку шляхом звернення до суду з даним позовом.

При цьому ВС звернув увагу на помилковість посилання суду першої інстанції на статтю 120 ЗК України та статтю 377 ЦК України як на підставу обґрунтування переходу до ДП «Добропіллявугілля-видобуток» права землекористування.

Зважаючи на встановлені судами обставини справи, ВС зазначив, що відчуження ЦМК у спірних правовідносинах не відбулося, а тому відсутні підстави для висновку щодо переходу відповідно до статті 120 Земельного кодексу України та статті 377 ЦК України і права оренди земельних ділянок до ДП «Добропіллявугілля-видобуток».

ВС наголосив, що вирішуючи спір, суд надає об'єктивну оцінку наявності порушеного права чи інтересу на момент звернення до господарського суду, а також визначає, чи відповідає обраний позивачем спосіб захисту порушеного права тим, що передбачені законодавством. Спосіб захисту має відповідати характеру порушення, лише у такому випадку матиме місце припинення порушення права та не відбудеться непропорційне втручання у права інших осіб.

Водночас ВС, надаючи оцінку правовим висновкам суду апеляційної інстанції щодо наявності правових підстав для задоволення позову, зазначив, що, застосувавши приписи частини третьої статті 653 ЦК України, цей суд задовольнив позов у спосіб, що не відповідає названій нормі, а саме визнав договори розірваними з 25.01.2021. Крім того, ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що заявлений позов фактично містить вимогу про встановлення судом факту, що має юридичне значення та не стосується захисту права цивільного.

Тож ВС погодився з висновками суду першої інстанції про те, що правові підстави для задоволення позову і розірвання договорів оренди земельних ділянок відсутні, але вказав на те, що суд першої інстанції помилково виходив з інших мотивів.

ВС зауважив, що згідно зі статтею 13 Закону України «Про оренду землі» договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства. Таким чином, договір оренди землі – це двосторонній договір.

Отже, зважаючи на те, що в Законі України «Про оренду державного та комунального майна» відсутнє пряме законодавче регулювання правового режиму земельної ділянки, на якій розташований ЦМК, і враховуючи положення статті 2 Закону України "Про оренду землі" та статті 796 ЦК України, ВС дійшов висновку, що наслідком припинення у позивача орендних правовідносин ЦМК є припинення для нього права оренди земельних ділянок з 25.01.2021.

Ураховуючи викладене, ВС касаційну скаргу відповідача задовольнив частково, постанову апеляційної інстанції скасував, рішення суду першої інстанції змінив, шляхом викладення його мотивувальної частини в редакції цієї постанови.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 14.06.2023 у справі № 910/12815/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111675787>

4.2. Розмежування випадків обов'язкової передачі районною чи обласною радою об'єктів спільної власності територіальних громад на користь конкретної територіальної громади району чи області

За своїм змістом приписи абзаців третього та четвертого пункту 10 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» мають імперативний характер, позаяк у співвідношенні із частиною восьмою статті 60 цього Закону встановлюють два випадки обов'язкової передачі районною чи обласною радою об'єктів спільної власності територіальних громад на користь конкретної територіальної громади району чи області незалежно від наявності згоди інших територіальних громад району чи області на передачу зазначених об'єктів.

У першому випадку (абзац третій пункту 10 розділу V Закону) передачі до комунальної власності відповідних територіальних громад підлягає майно (що є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст), яке розміщується на території цих громад та задовольняє виключно їхні потреби. Тобто в цьому випадку районна рада, приймаючи рішення про передачу об'єкта спільної власності району, повинна керуватися наявністю двох обов'язкових критеріїв: 1) об'єкт спільної власності територіальних громад розташований на території територіальної громади (сільської, селищної, міської, об'єднаної); 2) відповідний об'єкт задовольняє колективні потреби виключно тієї територіальної громади, на території якої він розташовується.

У другому випадку (абзац четвертий пункту 10 розділу V Закону) на виконання зобов'язання, покладеного законом на правонаступника районної ради ліквідованого Верховною Радою України району, об'єкти спільної власності району передаються за такими двома обов'язковими критеріями: 1) об'єкти спільної власності територіальних громад розташовані на території громади (сільської, селищної, міської, об'єднаної); 2) відповідно до розмежування між бюджетами видатків, встановлених БК України.

Отже, вирішуючи спір щодо законності рішення про передачу відповідного майна, слід з'ясувати, за яким саме з двох випадків приймалося спірне рішення, і залежно від встановленого, визначити, чи відповідає спірне рішення вимогам пункту 10 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а також пункту 39 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» БК України

КГС ВС розглянув касаційні скарги Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області та Комунального некомерційного медичного підприємства «Кременчуцька міська лікарня планового лікування» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області у справі за позовом Кам'янопотоківської сільської ради Кременчуцького району Полтавської області до Кременчуцької районної ради Полтавської області та Комунального некомерційного медичного підприємства кременчуцька міська лікарня планового лікування Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідачів – кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, про визнання протиправним та скасування рішення.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням відповідача 1 від 24.12.2020 «Про внесення змін до статуту та затвердження статуту комунального некомерційного підприємства Кременчуцької районної ради Кременчуцька центральна районна лікарня в новій редакції», зокрема: визнано відповідача 1 єдиним засновником, власником та органом управління майном, що є спільною власністю територіальних громад Кременчуцького району Полтавської області; змінено адресу місцезнаходження медичного закладу з вул. Центральна 436, с. Кам'яні Потоки, Кременчуцький р-н, Полтавська область, 39763 на просп. Полтавський, 40; м. Кременчук, Полтавська обл., 39627; виключено інформацію про власність позивача, Білецьківської сільської ради, Піщанської об'єднаної територіальної громади та інших територіальних громад Кременчуцького району Полтавської області на лікарню відповідача 2 (пункти 1.3, 1.5, 1.6, 6.2 статуту); виключено інформацію про статутний капітал (пункт 7.7 статуту); виключено положення щодо права оперативного управління зазначеним медичним закладом позивачем, Білецьківською сільською радою, Піщанською об'єднаною територіальною громадою та іншими територіальними громадами Кременчуцького району Полтавської області (пункт 9.1 статуту).

Рішенням відповідача 1 від 24.12.2020 «Про передачу цілісного майнового комплексу комунального некомерційного підприємства Кременчуцької районної ради Кременчуцька центральна районна лікарня» передано безоплатно зі спільної власності територіальної громади Кременчуцького району Полтавської області цілісний майновий комплекс відповідача 2 з активами, пасивами та штатною чисельністю працюючих у комунальну власність Кременчуцької міської територіальної громади – третій особі.

Надалі рішенням третьої особи від 26.01.2021 вирішено, зокрема, прийняти безоплатно до комунальної власності Кременчуцької міської територіальної громади

єдиний майновий комплекс відповідача 2 зі спільної власності територіальних громад Кременчуцького району Полтавської області в особі відповідача 1 з усіма активами, пасивами та штатною чисельністю працюючих, а також внесено зміни щодо складу власників (засновників) відповідача 2 до ЄДР, відповідно до яких третя особа вважається єдиним власником (засновником) цього медичного закладу.

Місцевий господарський суд, з яким в подальшому погодився суд апеляційної інстанції, заявлений у цій справі позов задовольнив: визнав протиправною бездіяльність відповідача 1, яка полягає у нерозгляді пропозицій позивача (Білецьківської сільської ради – до реорганізації) від 27.10.2020, від 16.12.2020, від 23.12.2020 про передання зі спільної власності територіальних громад Кременчуцького району лікарні відповідача 2 у комунальну власність позивачу; визнав незаконним та скасував рішення відповідача 1 від 24.12.2020 «Про внесення змін до статуту та затвердження статуту комунального некомерційного підприємства Кременчуцької районної ради Кременчуцька центральна районна лікарня в новій редакції»; визнав недійсним статут відповідача 2 в редакції, затвердженій рішенням відповідача 1 від 24.12.2020 «Про внесення змін до статуту та затвердження статуту комунального некомерційного підприємства Кременчуцької районної ради Кременчуцька центральна районна лікарня в новій редакції»; визнав незаконним та скасував рішення відповідача 1 від 24.12.2020 «Про передачу цілісного майнового комплексу комунального некомерційного підприємства Кременчуцької районної ради Кременчуцька центральна районна лікарня», зобов'язав відповідача 1 розглянути пропозиції позивача (Білецьківської сільської ради – до реорганізації) щодо належного позивачу майна.

Судові рішення місцевого та апеляційного господарських судів мотивовано тим, що відповідач 1, порушивши частину восьму статті 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», прийняв рішення про передачу цілісного майнового комплексу відповідача 2 у комунальну власність Кременчуцької міської ради, чим позбавив позивача та інші територіальні громади без їх згоди права власності щодо майна лікарні, зокрема отримання майна лікарні зі спільної власності територіальних громад на підставі частини третьої пункту 10 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

ОЦІНКА СУДУ

За результатами здійснення касаційного провадження у цій справі КГС ВС зазначив, що 06.12.2020 набрав чинності Закон України від 17.11.2020 № 1009-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій», яким пункт 10 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» викладено в новій редакції, а саме: «10. З набранням чинності цим Законом майно, яке до прийняття Конституції України у встановленому законодавством порядку передане державою до комунальної власності адміністративно-територіальних одиниць та набуто ними на інших законних

підставах, крім майна, що відчужене у встановленому законом порядку, є комунальною власністю відповідних територіальних громад сіл, селищ, міст.

Майно, передане до комунальної власності областей і районів, а також набуте на інших законних підставах, є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст, управління яким відповідно до Конституції України здійснюють районні та обласні ради або уповноважені ними органи. Відчуження зазначеного майна здійснюється лише за рішенням власника або уповноваженого ним органу.

За пропозицією сільських, селищних, міських рад районні, обласні ради повинні приймати рішення про передачу до комунальної власності відповідних територіальних громад окремих об'єктів, спільної власності територіальних громад, які знаходяться на їх території і задовольняють колективні потреби виключно цих територіальних громад.

Правонаступник районної ради району, ліквідованого Верховною Радою України, після припинення відповідних районних рад як юридичних осіб, але не пізніше 01.07.2021, зобов'язаний передати у комунальну власність територіальних громад усі об'єкти спільної власності територіальних громад району, які знаходяться на території цих територіальних громад, відповідно до розмежування видатків між бюджетами, встановлених Бюджетним кодексом України».

Водночас БК України (пункт 39 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення») визначено, що районні ради здійснюють передачу із спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст у власність сільських, селищних, міських територіальних громад установ та закладів, розташованих на їхній території, відповідно до розмежування видатків між бюджетами, визначеного цим Кодексом.

За висновками КГС ВС, із системного аналізу приписів пункту 10 розділу V названого Закону вбачаються два випадки передачі об'єктів спільної власності територіальних громад району в комунальну власність територіальних громад: 1) за заявницьким принципом, тобто, за пропозицією сільських, селищних, міських рад рішенням, зокрема, районної ради (абзац третій пункту 10 розділу V Закону); 2) на виконання зобов'язання, встановленого Законом, правонаступником районної ради району, ліквідованого Верховною Радою України, після припинення відповідних районних рад як юридичних осіб, але не пізніше 01.07.2021 (абзац четвертий пункту 10 розділу V Закону).

При цьому за своїм змістом приписи абзаців третього та четвертого пункту 10 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» мають імперативний характер, позаяк у співвідношенні з частиною восьмою статті 60 цього Закону встановлюють два випадки обов'язкової передачі районною чи обласною радою об'єктів спільної власності територіальних громад на користь конкретної територіальної громади району чи області незалежно від наявності згоди інших територіальних громад району чи області на передачу зазначених об'єктів.

У першому випадку (абзац третій пункту 10 розділу V Закону) передачі до комунальної власності відповідних територіальних громад підлягає майно

(що є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст), яке знаходиться на території цих громад та задовольняє виключно їх потреби.

Тобто за заявницьким принципом (перший випадок) районна рада у прийнятті рішення про передачу об'єкта спільної власності району повинна керуватися наявністю двох обов'язкових критеріїв: 1) об'єкт спільної власності територіальних громад знаходиться на території територіальної громади (сільської, селищної, міської, об'єднаної); 2) відповідний об'єкт задовольняє колективні потреби виключно тієї територіальної громади, на території якої він знаходиться.

У другому випадку (абзац четвертий пункту 10 розділу V Закону) на виконання зобов'язання, покладеного законом на правонаступника районної ради району, ліквідованого Верховною Радою України, об'єкти спільної власності району передаються за такими двома обов'язковими критеріями: 1) об'єкти спільної власності територіальних громад знаходяться на території громади (сільської, селищної, міської, об'єднаної); 2) відповідно до розмежування між бюджетами видатків, встановлених БК України.

Ураховуючи викладене, КГС ВС дійшов висновку, що у цій справі слід з'ясувати, за яким саме з двох випадків приймалося спірне рішення, залежно від встановленого визначити, чи відповідає спірне рішення від 24.12.2020 «Про передачу цілісного майнового комплексу комунального некомерційного підприємства Кременчуцької районної ради Кременчуцька центральна районна лікарня» вимогам пункту 10 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та пункту 39 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» БК України.

Крім того, слід дослідити та встановити фактичне місцезнаходження (місцерозташування), а не лише юридичну адресу, як зазначено в рішенні від 24.12.2020 «Про внесення змін до статуту та затвердження статуту комунального некомерційного підприємства Кременчуцької районної ради Кременчуцька центральна районна лікарня в новій редакції», спірного майна і залежно від цього визначити, на території якої громади воно знаходиться та чи задовольняє спірний об'єкт спільної власності потреби виключно територіальної громади позивача, бюджетне фінансування спірного об'єкта

До того ж у цій справі залишилося не з'ясованим питання, чи є визначення у зазначеному рішенні юридичної адреси відповідача 2 зміною місцезнаходження юридичної особи і чи впливає ця зміна на реєстрацію місцезнаходження юридичної особи.

КГС ВС зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій на наведене уваги не звернули, всіх обставин справи з урахуванням вимог законодавства не встановили, у зв'язку з чим дійшли передчасного висновку про задоволення позову.

Отже, КГС ВС вирішив, що подані у цій справі касаційні скарги підлягають частковому задоволенню, оскаржувані судові рішення – скасуванню, а справу слід направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 07.06.2023 у справі № 917/183/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111644781>.

5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

5.1. Відсутність порушеного права поручителя в разі укладення кредитних договорів та договорів поруки посадовими особами кредитора із стверджуваним поручителем перевищенням меж своїх повноважень

Спірні кредитні договори встановлюють права та обов'язки лише сторін цих договорів і не встановлюють прав та обов'язків поручителя. Тому укладення цих договорів навіть за відсутності, як стверджує поручитель, постанови НБУ (кредитора), яка наділяла б посадових осіб банку повноваженнями на їх укладення, не може порушувати прав поручителя, що є самостійною підставою для відмови в заявленому ним позові в частині визнання кредитних договорів недійсними.

Права позивача як поручителя чи заставодавця могли б бути порушені укладенням саме договорів поруки або застави, а не кредитних договорів. При цьому прийняття чи неприйняття відповідної постанови НБУ не зобов'язує ані банк укласти кредитні договори, ані поручителя (заставодавця) укласти договори поруки (застави).

Водночас у цьому разі щодо договорів поруки також слід враховувати, що у випадку якщо орган або особа, яка виступала від імені юридичної особи, не мала повноважень на такі дії, це може свідчити про порушення прав та інтересів лише самої юридичної особи, а не прав та інтересів третьої особи.

Частину третю статті 92 ЦК України слід розуміти так: по-перше, питання про юридичну силу обмежень повноважень органу або особи, яка виступала від імені юридичної особи, слід вирішувати залежно від обізнаності третьої особи про це саме на час укладення договору (або вчинення інших юридично значимих дій); по-друге, посилатися на таке обмеження повноважень може лише юридична особа, а не третя особа, оскільки дії органу або відповідної особи за межами їхніх повноважень можуть порушити права лише юридичної особи. При цьому відсутність повноважень органу або особи, яка виступає від імені юридичної особи, є різновидом (граничним випадком) обмеження повноважень.

Тож стверджуване поручителем перевищення посадовими особами НБУ меж своїх повноважень, зокрема, під час укладення спірних договорів поруки могло порушити лише права НБУ, а не поручителя, що є самостійною підставою для відмови в позові поручителя в частині визнання недійсними цих договорів

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу НБУ та АТ комерційного банку «ПриватБанк» (далі – АТ КБ «ПриватБанк») у справі за позовом ОСОБА_1 до скаржників про визнання недійсними кредитних договорів та договорів поруки.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Між відповідачами було укладено кредитні договори від 02.10.2014 № 54, від 05.12.2014 № 120 , від 20.02.2015 № 10, від 24.10.2008 № 19 та від 03.03.2009 № 19, за умовами яких НБУ (кредитор) мав надати АТ КБ «ПриватБанк» (позичальнику) кредити у визначених розмірах для підтримки ліквідності.

Для забезпечення виконання позичальником грошового зобов'язання за кредитними договорами між НБУ (банк), ОСОБА_1 (поручитель) та АТ КБ «ПриватБанк» (позичальник) були укладені договори поруки від 27.05.2016 № 54/П, від 05.08.2016 № 120-1/П , від 11.08.2016 № 10-1/П , від 27.05.2016 № 19/П та від 27.05.2016 № 19-1/П.

ОСОБА_1 звернулася до господарського суду з позовом про визнання цих договорів недійсними, обґрунтувавши заявлені вимоги, зокрема, тим, що кредитні договори суперечать Закону України «Про Національний банк України» та як наслідок частинам першій, другій статті 203, статті 215 ЦК України, оскільки укладені на підставі протиправних постанов Правління НБУ, бо:

- стабілізаційний кредит є одним з інструментів виконання Національним Банком України функцій банківського регулювання та нагляду. Кредитні договори уклалися в порядку виконання Національним Банком України своїх функцій банківського регулювання;

- відповідно до пункту 1.5 глави 1 розділу III Положення про регулювання НБУ ліквідності банків України, затвердженого постановою Правління НБУ від 26.09.2006 № 378, та пункту 1.3 Положення про надання НБУ стабілізаційних кредитів банкам України, затвердженого постановою Правління НБУ від 13.07.2010 № 327, рішення про надання чи відмову в наданні стабілізаційного кредиту приймає Правління НБУ;

- члени Правління НБУ не мали права приймати будь-яких рішень, оскільки були призначені на посади незаконно, всупереч чинному законодавству;

- у постанові ВП ВС від 05.02.2019 у справі № 826/2184/17 встановлено, що виконувачі обов'язків заступників Голови НБУ, які входять до складу Правління НБУ за посадою, не пройшли процедуру погодження при призначенні на посаду з Радою НБУ;

- на засіданнях Правління НБУ, на яких вирішувалися питання про надання АТ КБ «ПриватБанк» спірних кредитів, були присутні менше, ніж дві третини членів правління, що свідчить про неправомочність засідань та незаконність ухвалених постанов.

Водночас, за твердженнями позивача, договори поруки є недійсними з огляду на недійсність основного зобов'язання.

Крім того, позивач зазначив, що спір впливає з кредитних договорів, укладених між юридичними особами, а право позивача порушене саме у зв'язку з укладенням договорів поруки для забезпечення кредитних договорів, тому спір підвідомчий господарському суду.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, заявлений позов було задоволено, відповідні договори визнано недійсними.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо права позивача на звернення із цим позовом ОП КГС ВС, зокрема, зазначила, що позивач не врахував, що сторонами спірних кредитних договорів є тільки НБУ і АТ КБ «ПриватБанк». Спірні кредитні договори встановлюють права та обов'язки тільки цих сторін договору та не встановлюють прав та обов'язків позивача. Тому укладення цих договорів навіть за відсутності, як стверджує позивач, постанови НБУ, яка наділяла б посадових осіб банку повноваженнями на їх укладення, не може порушувати прав позивача, що є самостійною підставою для відмови в позові в цій частині.

Те, що механізм рефінансування складається не лише з укладення кредитного договору рефінансування, а включає в себе єдиний ланцюг послідовних дій, рішень та правочинів, які мали бути вчинені НБУ, боржником (банком) та власником істотної участі у банку-боржнику, не свідчить про порушення прав позивача саме укладенням кредитних договорів.

Права позивача як поручителя чи заставодавця могли б бути порушені укладенням саме договорів поруки або застави, а не укладенням кредитних договорів. При цьому прийняття чи неприйняття відповідної постанови НБУ не зобов'язує ані банк укладати кредитні договори, ані поручителя (заставодавця) укладати договори поруки (застави).

Тож ОП КГС ВС визнала обґрунтованими доводи касаційної скарги АТ КБ «ПриватБанк» щодо відсутності порушеного права позивача внаслідок укладення спірних кредитних договорів.

Щодо вимоги про визнання недійсними договорів поруки ОП КГС ВС зауважила, що доводи позивача в цій частині зводяться до того, що договори поруки є недійсними з огляду на недійсність основного зобов'язання. Водночас доводи позивача про наявність підстав недійсності кредитних договорів фактично стосуються також наявності підстав недійсності договорів поруки, тому ОП КГС визнала за необхідне розглянути ці доводи.

Зазначені доводи позивача полягали у тому, що члени Правління НБУ не мали права приймати будь-яких рішень, оскільки були призначені на посади незаконно. Тому спірні договори укладені на підставі протиправних постанов Правління НБУ. Відповідно, у посадових осіб НБУ, які уклали договори (зокрема договори поруки), не було повноважень на їх укладення.

За висновками ОП КГС ВС, якщо орган або особа, яка виступала від імені юридичної особи, не мала повноважень на такі дії, це може свідчити про порушення прав та інтересів лише самої юридичної особи, а не прав та інтересів третьої особи.

Частину третю статті 92 ЦК України слід розуміти так: по-перше, питання про юридичну силу обмеження повноважень органу або особи, яка виступала від імені юридичної особи, слід вирішувати залежно від обізнаності третьої особи про це на час укладення договору (або вчинення інших юридично значимих дій); по-друге, посилатися на таке обмеження повноважень може лише юридична особа, а не третя особа, оскільки дії органу або відповідної особи за межами їх повноважень можуть порушити права лише юридичної особи. При цьому відсутність повноважень органу

або особи, яка виступає від імені юридичної особи, є різновидом (граничним випадком) обмеження повноважень.

Отже, стверджуване перевищення посадовими особами НБУ меж своїх повноважень могло порушити лише права НБУ, а не позивача, що є самостійною підставою для відмови в позові в цій частині.

Натомість у цій справі встановлено послідовне укладення НБУ з АТ КБ «ПриватБанк» кредитних договорів, договорів на їх забезпечення, зокрема договорів поруки, за якими поручителем був позивач, а також низки додаткових угод до спірних кредитних договорів, якими змінювалися загальний розмір кредиту, процентна ставка, графіки погашення кредитної заборгованості та ін., що свідчить про схвалення цих правочинів їх учасниками. На виконання цих кредитних договорів НБУ були надані АТ КБ «ПриватБанк» кредитні кошти, які він повернув у повному обсязі під час розгляду цієї справи, тобто фактично оспорювані кредитні договори виконані їх сторонами у повному обсязі.

Про визначення складу суду ОП КГС ВС зазначила, що у зв'язку із задоволенням заяви про самовідвід колегії суддів ця справа підлягала передачі на повторний автоматизований розподіл у загальному порядку. Тому ОП КГС ВС не погодилася з висновками, викладеними в ухвалі від 07.11.2022, щодо можливості визначення складу суду ухвалою суду та передачі справи після задоволення заяви про самовідвід колегії суддів у такий спосіб і вирішила за необхідне відступити від цього висновку.

Що ж до юрисдикції спору у цій справі, то ОП КГС ВС виходила з того, що предметом оскарження є кредитні договори, укладені між відповідачами, які є юридичними особами. Серед сторін цих правочинів фізичні особи відсутні. Відповідно, розгляд цього спору, має здійснюватися за правилами господарського судочинства згідно з пунктом 1 статті 20 ГПК України.

Та обставина, що позивач – фізична особа не, є підставою для іншого висновку, оскільки за приписами частини другої статті 4 ГПК України фізичні особи, які не є підприємцями мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду.

Оскільки у цій справі об'єднано позовні вимоги про визнання недійсними кредитних договорів, укладених виключно між юридичними особами та договорів поруки, укладених на їх забезпечення, спір, ураховуючи склад сторін основного зобов'язання, належить до юрисдикції господарських судів.

Зважаючи на викладені висновки, ОП КГС ВС вирішила касаційні скарги відповідачів задовольнити, судові рішення попередніх інстанцій скасувати та ухвалити нове рішення про відмову в позові.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 07.04.2023 у справі № 910/5172/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111443260>

6. Справи в інших спорах, що виникли з господарських правовідносин

6.1. Визначення боржника у правовідносинах щодо відшкодування АТ «Українська залізниця» витрат, здійснених унаслідок пільгового перевезення пасажирів відповідно до введених законами України державних соціальних гарантій

Покладання обов'язків з відшкодування спірних витрат на пільгові перевезення пасажирів на органи місцевого самоврядування є помилковим, оскільки боржником у цих правовідносинах є держава, яка здійснює свої цивільні права через відповідні органи.

Належним представником держави буде орган, визначений законом про державний бюджет на поточний рік головним розпорядником бюджетних коштів у спірних відносинах. Якщо держава не визначила законом такого головного розпорядника бюджетних коштів, то саме КМУ слід вважати органом, в особі якого держава є відповідачем, адже відповідно до пункту 6 статті 116 Конституції України саме КМУ розробляє проект закону про державний бюджет і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України.

Позаяк саме держава як замовник послуг є боржником у цих правовідносинах, не вбачається підстав для відступу від висновку про те, що згідно із частиною шостою статті 9 Закону України «Про залізничний транспорт» збитки залізничного транспорту загального користування відшкодовуються за рахунок державного або місцевих бюджетів – залежно від того, який орган ухвалив рішення щодо запровадження відповідних пільг. Тому пільги, введені законами України, мали бути компенсовані з державного бюджету, оскільки їх було введено органом державної влади

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу АТ «Українська залізниця» в особі регіональної філії «Одеська залізниця» АТ «Українська залізниця» у справі за позовом скаржника до Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області про стягнення компенсації за пільгові перевезення пасажирів у розмірі 253 859,82 грн.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Упродовж січня – вересня 2021 року позивач здійснив перевезення залізничним транспортом 16 001 пасажира, що має право пільгового проїзду, зі станцій та зупиночних пунктів відповідача.

Позивач письмово звернувся до відповідача з проханням щодо компенсації в розмірі 390, 8 тис. грн за послуги пільгових перевезень залізничним транспортом за 2021 рік.

У наданні цієї компенсації позивачу було відмовлено з посиланням на те, що відповідач вже здійснює компенсації за проїзд мешканцям громади на 2021 рік, а передбачити додаткові кошти на компенсацію окремого виду перевезень не має можливості.

Декілька претензій позивача до відповідача залишені без задоволення. У відповіді на одну з них відповідач зазначив, що жодним нормативно-правовим

актом та чинним законодавством України не встановлено обов'язку сплати компенсаційних виплат за пільгові перевезення саме з бюджету селищної ради.

Позивач обґрунтував заявлений позов тим, що відповідач є головним розпорядником коштів місцевого бюджету на виконання державних програм соціального захисту населення, а з 01.01.2020 – розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня, який підзвітний головному розпоряднику бюджетних коштів та відповідальному виконавцю бюджетної програми – Міністерству соціальної політики України. Проте відповідач не провів розрахунків за пільгові перевезення залізничним транспортом окремих категорій громадян, які мають право пільгового проїзду, зі станцій та зупиночних пунктів відповідача протягом січня – вересня 2021 року згідно з вимогами пунктів 3–5, 7, 9, 10 відповідного Порядку розрахунку обсягів компенсаційних виплат за пільгові перевезення залізничним транспортом окремих категорій громадян, затвердженого постановою КМУ від 16.12.2009 № 1359.

Рішенням господарського суду зазначений позов задоволено частково, стягнуто з відповідача на користь позивача 226 766,74 грн компенсації за пільгові перевезення пасажирів.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення місцевого господарського суду скасовано, в задоволенні позову відмовлено.

ОЦІНКА СУДУ

У цій справі ОП КГС ВС виходила з того, що до спірних правовідносин підлягають застосуванню саме положення господарського законодавства (в цьому випадку – Закону України «Про залізничний транспорт»), а не БК України, який визначає засади функціонування бюджетної системи України, до якої позивач не належить. Тому застосування положень названого Кодексу в контексті визначення особи – боржника у цивільних правовідносинах є помилковим.

Водночас визначення особи, зобов'язаної здійснити розрахунок у спірних правовідносинах, із застосуванням частини шостої статті 9 Закону України «Про залізничний транспорт» відповідає і приписам БК України.

Так, до 2017 року до видатків, що здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, належали видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, які включають в себе державні програми соціального захисту, серед яких було передбачено компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян (абзац п'ятий підпункту «б» пункту 4 частини першої статті 89 БК України).

Відповідно до підпункту «г» пункту 3 частини першої статті 91 БК України (у редакції до 2017 року) до видатків, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів, належали видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, в тому числі компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян.

Тобто законодавець розмежував компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян у межах реалізації державних програм соціального захисту від інших подібних видатків.

Також до 2017 року в Державному бюджеті України передбачалися видатки у вигляді субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян, визначених законодавством. Таке положення було відображено у статті 102 БК України, згідно із частиною першою якої видатки місцевих бюджетів, передбачені у підпункті «б» пункту 4 частини першої статті 89 цього Кодексу (тобто на державні програми соціального захисту), проводяться за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту в порядку, визначеному КМУ.

Норми, викладені в абзаці п'ятому підпункту «б» пункту 4 частини першої статті 89 БК України, як і в статті 102 БК України, були виключені на підставі Закону України від 20.12.2016 № 1789-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України», який набрав чинності 01.01.2017.

Проте, за висновками ОП КГС ВС, це не означає автоматичного поширення випадків здійснення видатків за підпунктом «г» пункту 3 частини першої статті 91 БК України на видатки, які здійснювалися за вилученою нормою.

За підпунктом «є» пункту 9 частини першої статті 87 БК України в чинній редакції до видатків, що здійснюються з Державного бюджету України (з урахуванням особливостей, визначених пунктом 5 частини другої статті 67-1 цього Кодексу), належать видатки на інші програми в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим КМУ.

Наразі такий перелік не затверджений, що, однак, не змінює фактичного існування програм в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, та не звільняє державу від здійснення видатків для забезпечення реалізації таких програм.

ОП КГС ВС враховала наведене, а також положення Конституції України, Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» та рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 № 3-рп/2012 і дійшла висновку, що покладання обов'язків з відшкодування спірних витрат, що виникли внаслідок пільгових перевезень пасажирів, на органи місцевого самоврядування є помилковим, оскільки боржником у цих правовідносинах є держава, яка здійснює свої цивільні права через відповідні органи.

Належним представником держави буде орган, визначений законом про державний бюджет на поточний рік головним розпорядником бюджетних коштів у спірних відносинах. Якщо держава не визначила законом такого головного розпорядника бюджетних коштів, то саме КМУ слід вважати органом, в особі якого держава є відповідачем, адже відповідно до пункту 6 статті 116 Конституції України саме КМУ розробляє проєкт закону про державний бюджет і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України.

Що ж до підпункту «г» пункту 1 частини першої статті 91 БК України, за яким до видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів (місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування), належать компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян, то ОП КГС ВС зауважила, що зміни у його правозастосуванні з огляду на саме лише виключення статті 102 БК України відсутні.

Водночас зі змісту постанов ВС, від правових висновків у яких просив відступити скаржник, вбачається, що суд посилаючись на частину шосту статті 9 Закону України «Про залізничний транспорт», вказував, що збитки залізничного транспорту загального користування відшкодовуються за рахунок державного або місцевих бюджетів залежно від того, яким органом прийнято рішення щодо запровадження відповідних пільг. Тому пільги, введені законами України, мали бути компенсовані з державного бюджету, оскільки їх було введено органом державної влади.

Тож ОП КГС ВС зазначила, що підстав для відступу від наведеного висновку не вбачається, оскільки саме держава як замовник послуг є боржником у цих правовідносинах.

Водночас ОП КГС ВС не погодилася з висновком колегії суддів ВС, викладеним в ухвалі від 18.01.2023, про те, що положення частини шостої статті 9 Закону України «Про залізничний транспорт» не узгоджуються з нормами БК України, а у вирішенні питання пріоритетності застосування цих норм перевага, ураховуючи статтю 4 БК України, має надаватися положенням названого Кодексу, оскільки вони до цивільних правовідносин не застосовуються.

Отже, ОП КГС ВС наголосила, що суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відсутність підстав для покладення на відповідача зобов'язань, боржником яких є держава, і, відповідно, про відмову в задоволенні позовних вимог.

З огляду на це ОП КГС ВС вирішила касаційну скаргу позивача залишити без задоволення, а постанову господарського суду апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 09.06.2023 у справі № 916/3938/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111484356>

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика). Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.06.2023 до 30.06.2023 / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду управління аналітичної допомоги касаційним судам та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2023. – 45 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua